

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ काण्डम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति स तपोऽतप्यत स
सर्पान्सृजत सौऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स द्वितीयमतप्यत स
वयांस्यसृजत सौऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स तृतीयमतप्यत
स एतं दीक्षितवादमपश्यत्तमवदत्ततो वै स प्रजा असृजत
यत्तपस्तत्त्वा दीक्षितवादं वदति प्रजा एव तद्यजमानः (१)

सृजते यद्वै दीक्षितोऽमेध्यमपश्यत्यपास्मादीक्षा कामति
नीलमस्य हरो व्येत्यबद्धम्मनो दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषाः श्रेष्ठो
दीक्षे मा मा हासीरित्याह नास्मादीक्षाप कामति नास्य नीलं न
हरो व्येति यद्वै दीक्षितमभिवर्षति दिव्या आपोऽशान्ता ओजो
बलं दीक्षाम् (२)

तपोऽस्य निर्घन्त्युन्दतीर्बलं धत्तौजो धत्त बलं धत्त मा मे
दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेत्याहैतदेव सर्वमात्मन्धत्ते नास्यौजो बलं
न दीक्षां न तपो निर्घन्त्यग्निर्वै दीक्षितस्य देवता सौऽस्मादेतरहि
तिर इव यरहि याति तमीश्वरः रक्षांसि हन्तोः (३)

भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुरपुता ते अस्त्वित्याह ब्रह्म
वै देवानां बृहस्पतिस्तमेवान्वारभते स एनः सम्पारयत्येदमगन्म
देवयजनं पृथिव्या इत्याह देवयजनः ह्येष पृथिव्या आगच्छति यो

यज॑न्ते वि॒श्वे दे॒वा यद॑जुषन्त॒ पूर्वं इत्या॑ह॒ विश्वे ह्ये॑तद्दे॒वा जोष॑यन्ते
 यद्वा॑ह॒णा ऋ॒क्सामा॑भ्यां यजुषा सन्त॑रन्त॒ इत्या॑ह॒र्क्सामा॑भ्यां
 ह्येष॑ यजुषा सन्त॑रन्ति॒ यो यज॑न्ते रा॒यस्पोषे॑ण॒ समि॑षा
 म॑दे॒मेत्या॑हाऽऽशिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते॥ (४)

यजमानो दीक्षां हन्तोर्ब्राह्मणाश्चतुर्विंशतिश्च॥ [१]

ए॒ष ते॑ गा॒यत्रो भा॒ग इति॑ मे॒ सोमा॑य ब्रू॒तादेष॑ ते॒ँतैर॑ष्टु॒भो
 जा॒ग॑तो भा॒ग इति॑ मे॒ सोमा॑य ब्रू॒ताच्छ॑न्दो॒माना॑ः सा॒म्राज्यं॑ गच्छेति॒
 मे॒ सोमा॑य ब्रू॒ताद्यो॑ वै सोम॑ः रा॒जा॒नः॑ सा॒म्राज्यं॑ लो॒कं ग॑मयित्वा
 क्री॒णाति॑ गच्छ॑ति॒ स्वाना॑ः सा॒म्राज्यं॑ छ॒न्दांसि॑ खलु॒ वै सोम॑स्य
 रा॒ज्ञः सा॒म्राज्यो॑ लो॒कः पु॒रस्ता॑त्सोम॑स्य क॒यादे॒वम॑भि म॒न्त्रये॑त्
 सा॒म्राज्यमे॒व (५)

ए॒नं लो॒कं ग॑मयित्वा क्री॒णाति॑ गच्छ॑ति॒ स्वाना॑ः सा॒म्राज्यं॑
 यो वै ता॑नून॒प्रस्य॑ प्रति॒ष्ठां वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति ब्रह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्ति
 न प्रा॑श्नन्ति॒ न जु॑हुत्यथ॒ क्व ता॑नून॒प्रं प्रति॑ तिष्ठ॒तीति॑ प्र॒जाप॑तौ
 मन॑सीति॒ ब्रू॒यात्रि॑रव॒ जिघ्रे॑त्प्र॒जाप॑तौ त्वा॒ मन॑सि जुहोमीत्येषा॒ वै
 ता॑नून॒प्रस्य॑ प्रति॒ष्ठा य ए॒वं वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति यः (६)

वा अ॒ध्व॒र्योः प्र॑ति॒ष्ठां वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति यतो म॒न्येतान॑भिक्रम्य
 हो॒ष्यामी॑ति॒ तत्तिष्ठ॑न्ना श्रा॒वये॑देषा॒ वा अ॒ध्व॒र्योः प्र॑ति॒ष्ठा य ए॒वं वेद॑
 प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति॒ यद॑भिक्रम्य॒ जुहु॑यात्प्रति॒ष्ठाया॑ इ॒यात्तस्मा॑त्समा॒नत्र॑
 तिष्ठ॑ता हो॒तव्यं॑ प्रति॒ष्ठित्यै॑ यो वा अ॒ध्व॒र्योः स्वं॑ वेद॒ स्ववा॑ने॒व भ॑वति॒

सुग्वा अ॒स्य॒ स्वं वा॒यव्य॑मस्य (७)

स्वं च॑म॒सोऽस्य॒ स्वं यद्वा॑यव्यं वा च॒मसं॑ वा-
 ऽन॑न्वार॒भ्याश्रा॒वये॑त्स्वादि॒यात्तस्मा॑दन्वार॒भ्याश्रा॒व्यः॑ स्वादे॒व
 नैति॒ यो वै सोम॑मप्रतिष्ठाप्य स्तोत्रमुपाकरोत्यप्रतिष्ठितः सोमो
 भव॑त्यप्रतिष्ठितः स्तोमोऽप्रतिष्ठितान्युक्थान्यप्रतिष्ठितो यज॑मानो-
 ऽप्रतिष्ठितोऽध्व॒र्युर्वा॑यव्यं वै सोम॑स्य प्रतिष्ठा च॑म॒सोऽस्य॒ प्रतिष्ठा
 सोमः॒ स्तोम॑स्य स्तोमं उ॒क्थानां॑ ग्रहं वा गृही॒त्वा च॑म॒सं वो॒न्नीयं॑
 स्तोत्र॑मुपाकुर्यात्प्रत्ये॒व सोम॑ः स्थापय॑ति॒ प्रति॒ स्तोमं॑ प्रत्युक्थानि॒
 प्रति॒ यज॑मान॒स्तिष्ठ॑ति॒ प्रत्य॑ध्व॒र्युः॥ (८)

एव तिष्ठति यो वा॒यव्य॑मस्य ग्रहं वैका॒त्रवि॑शतिश्च॥ [२]

य॒ज्ञं वा ए॒तत्स॑म्भ॒रन्ति॒ यत्सो॑म॒क्रय॑ण्यै प॒दं य॑ज्ञमुख॑
 ह॒वि॒र्धाने॒ यर्हि॑ ह॒वि॒र्धाने॒ प्राचीं॑ प्रव॒र्तये॑यु॒स्तर॑हि तेनाक्षमुपा॑ध्याद्यज्ञमुख॑
 ए॒व य॑ज्ञमनु॒ सं त॑नोति॒ प्राञ्च॑म॒ग्निम्प्र॒ हर॑न्त्युत्प॒त्नीमा॑
 न॒यन्त्य॑न्वना॑सि॒ प्र व॑र्तयन्त्यथ॒ वा अ॒स्यैष॑ धि॒ष्णि॒यो ही॑यते
 सोऽनु॑ ध्यायति॒ स ई॑श्व॒रो रु॒द्रो भू॒त्वा (९)

प्र॒जां प॒शून् यज॑मानस्य॒ शम॑यितो॒र्यर्हि॑ प॒शुमा॑प्रीतमुद॑श्चं
 नय॑न्ति॒ तर॑हि॒ तस्य॑ पशुश्रपणं॑ हरे॒त्तेनै॒वैन॑म्भा॒ग्निं करो॑ति॒
 यज॑मानो॒ वा आ॑हव॒नीयो॒ यज॑मानं॒ वा ए॒तद्वि॒ क॑र्षन्ते
 यदा॑हव॒नीया॑त्पशुश्रपणं॑ ह॒रन्ति॒ स वै॒व स्या॑न्निर्म॒न्थ्यं वा

कुर्याद्यजमानस्य सात्मत्वाय यदि पशोरवदानं नश्येदाज्यस्य
 प्रत्याख्यायमव द्येथ्सैव ततः प्रायश्चित्तिर्ये पशुं विमथीरन्
 यस्तान्कामयेतार्तिमार्च्छयुरिति कुविदङ्गेति नमोवृक्तिवत्यर्चाग्रीध्रे
 जुहुयान्नमोवृक्तिमेवैषां वृङ्गे ताजगार्तिमार्च्छन्ति॥ (१०)

भूत्वा ततः षड्विंशतिश्च॥

[३]

प्रजापतेर्जायमानाः प्रजा जाताश्च या इमाः। तस्मै प्रति
 प्र वेदय चिकित्वा५ अनु मन्यताम्। इमं पशुम्पशुपते ते अद्य
 बध्नाम्यग्रे सुकृतस्य मध्ये। अनु मन्यस्व सुयजा यजाम जुष्ट
 देवानामिदमस्तु हव्यम्। प्रजानन्तः प्रति गृह्णन्ति पूर्वे प्राणमङ्गेभ्यः
 पर्याचरन्तम्। सुवर्गं याहि पथिभिर्देवानैरोषधीषु प्रति तिष्ठा
 शरीरैः। येषामीशे (११)

पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामुत च द्विपदाम्। निष्क्रीतोऽयं
 यज्ञियम्भागमेतु रायस्पोषा यजमानस्य सन्तु। ये बध्यमानमनु
 बध्यमाना अभ्यैक्षन्त मनसा चक्षुषा च। अग्निस्ता५ अग्रे प्र मुमोक्तु
 देवः प्रजापतिः प्रजया संविदानः। य आरण्याः पशवो विश्वरूपा
 विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। वायुस्ता५ अग्रे प्र मुमोक्तु देवः
 प्रजापतिः प्रजया संविदानः। प्रमुञ्चमानाः (१२)

भुवनस्य रेतो गातुं धत्त यजमानाय देवाः। उपाकृत५ शशमानं
 यदस्थाङ्गीवं देवानामप्येतु पार्थः। नाना प्राणो यजमानस्य पशुनां

यज्ञो देवेभिः सह देवयानः। जीवं देवानामप्येतु पाथः सत्याः सन्तु
यजमानस्य कामाः। यत्पशुर्मायुमकृतोरो वा पद्भिराहते। अग्निर्मा
तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वहंसः। शमितार उपेतन यज्ञम् (१३)

देवेभिरिन्वितम्। पाशात्पशुं प्र मुञ्चत बन्धाद्यज्ञपतिं परि।
अदितिः पाशं प्र मुमोक्तं नमः पशुभ्यः पशुपतये करोमि।
अरातीयन्तमधरं कृणोमि यं द्विष्मस्तस्मिन्प्रति मुञ्चामि पाशम्।
त्वामु ते दधिरे हव्यवाहः शृतङ्कर्तारमुत यज्ञियं च। अग्ने सदक्षः
सतनुरहि भूत्वाऽथ हव्या जातवेदो जुषस्व। जातवेदो वपया
गच्छ देवान्त्वहं हि होता प्रथमो बभूथ। घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व
स्वाहाकृतहविरदन्तु देवाः। स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा॥ (१४)

ईशे प्रमुञ्चमाना यज्ञन्त्वहं षोडश च॥ [४]

प्राजापत्या वै पशवस्तेषां रुद्रोऽधिपतिर्यदेताभ्यामुपाकरोति
ताभ्यामेवैनं प्रतिप्रोच्या लभत आत्मनोऽनात्रस्काय द्वाभ्यामुपाकरोति
द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या उपाकृत्य पञ्च जुहोति पाङ्क्तः पशवः
पशून्वाव रुन्धे मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं यदन्वारभेत
प्रमायुको यजमानः स्यान्नाना प्राणो यजमानस्य पशुनेत्याह
व्यावृत्त्यै (१५)

यत्पशुर्मायुमकृतेति जुहोति शान्त्यै शमितार उपेतनेत्याह
यथायजुरेवैतद्वपायां वा आह्नियमाणायामग्नेर्मेधोऽपं क्रामति त्वामु

ते दधिरे हव्यवाहमिति वपामभि जुहोत्यग्नेरेव मेधमव रुन्धे-
 ऽथो श्रुतत्वाय पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा अन्ये देवा उपरिष्ठाथ-
 स्वाहाकृतयोऽन्ये स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेत्यभितो वपां जुहोति
 तानेवोभयान्ग्रीणाति॥ (१६)

व्यावृत्त्या अभितो वपां पञ्च च॥ [५]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरत्या देवताभ्यो वृश्च्यते
 पापीयान्भवति यो यथादेवतं न देवताभ्य आ वृश्च्यते
 वसीयान्भवत्याग्नेय्यर्चाग्रीध्रमभि मृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमाग्नेय्या
 सुचो वायव्या वायव्यान्यैन्द्रिया सदो यथादेवतमेव यज्ञमुप
 चरति न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवति युनज्मि ते पृथिवीं
 ज्योतिषा सह युनज्मि वायुमन्तरिक्षेण (१७)

ते सह युनज्मि वाचं सह सूर्येण ते युनज्मि तिस्रो विपृचः
 सूर्यस्य ते। अग्निर्देवता गायत्री छन्द उपांशोः पात्रमसि सोमो
 देवता त्रिष्टुप्छन्दोऽन्तर्यामस्य पात्रमसीन्द्रो देवता जगती छन्द
 इन्द्रवायुवोः पात्रमसि बृहस्पतिर्देवताऽनुष्टुप्छन्दो मित्रावरुणयोः
 पात्रमस्यश्विनौ देवता पङ्क्तिश्छन्दोऽश्विनोः पात्रमसि सूर्यो देवता
 बृहती (१८)

छन्दः शुक्रस्य पात्रमसि चन्द्रमा देवता सतोबृहती छन्दो
 मन्थिनः पात्रमसि विश्वे देवा देवतोष्णिहा छन्द आग्रयणस्य

पात्रं मसीन्द्रो देवतां ककुच्छन्द उक्थानाम्पात्रं मसि पृथिवी देवतां
विराट्छन्दो ध्रुवस्य पात्रं मसि॥ (१९)

अन्तरिक्षेण बृहती त्रयस्त्रिंशच्च॥ [६]

इष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमानस्येष्टर्गः खलु वै पूर्वोऽष्टुः
क्षीयत आसन्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्यांश्चिदभिर्शस्त्या इति पुरा
प्रातरनुवाकाङ्गुहयादात्मन एव तदध्वर्युः पुरस्ताच्छर्म न ह्यतेऽनात्यै
संवेशाय त्वोपवेशाय त्वा गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अभिभूत्यै
स्वाहा प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं
देवतासु वा एते प्राणापानयोः (२०)

व्यायच्छन्ते येषां सोमः समृच्छते संवेशाय त्वोपवेशाय
त्वेत्याह छन्दांसि वै संवेश उपवेशश्छन्दाभिरेवास्य
छन्दांसि वृद्धे प्रेतिवन्त्याज्यानि भवन्त्यभिर्जित्यै मरुत्वतीः
प्रतिपदो विजित्या उभे बृहद्रथन्तरे भवत इयं वाव
रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेवैनमन्तरैत्यद्य वाव रथन्तरं श्वो
बृहदद्याश्वादेवैनमन्तरैति भूतम् (२१)

वाव रथन्तरम्भविष्यद्बृहद्भूताच्चैवैनं भविष्यतश्चान्तरैति
परिमितं वाव रथन्तरमपरिमितम्बृहत्परिमिताच्चैवैनमपरि-
मिताच्चान्तरैति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्पर्धेतां स
एतज्जमदग्निर्विहव्यमपश्यत्तेन वै स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृद्धं

यद्विहव्यं शस्यत इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे
यस्य भूयांसो यज्ञक्रतव इत्याहुः स देवता वृद्ध इति यद्यग्निष्टोमः
सोमः परस्तात्स्यादुक्थ्यं कुर्वीत यद्युक्थ्यः स्यादतिरात्रं कुर्वीत
यज्ञक्रतुभिरेवास्य देवता वृद्धे वसीयान्भवति॥ (२२)

प्राणापानयोर्भूतं वृद्धेऽष्टाविंशतिश्च॥ [७]

निग्राभ्याः स्थ देवश्रुत आयुर्मे तर्पयत प्राणं मे तर्पयतापानं
मे तर्पयत व्यानं मे तर्पयत चक्षुर्मे तर्पयत श्रोत्रं मे तर्पयत मनो
मे तर्पयत वाचं मे तर्पयतात्मानं मे तर्पयताङ्गानि मे तर्पयत प्रजां
मे तर्पयत पशून्मे तर्पयत गृहान्मे तर्पयत गुणान्मे तर्पयत सर्वगणं
मा तर्पयत तर्पयत मा (२३)

गुणा मे मा वि तृषन्नोषधयो वै सोमस्य विशो विशः खलु
वै राज्ञः प्रदातोरीश्वरा ऐन्द्रः सोमोऽवीवृधं वो मनसा सुजाता
ऋतप्रजाता भग इद्वः स्याम। इन्द्रेण देवीर्वीरुधः संविदाना अनु
मन्यन्ता संवनाय सोममित्याहौषधीभ्य एवैनं स्वायै विशः स्वायै
देवतायै निर्याच्याभि षुणोति यो वै सोमस्याभिषूयमाणस्य (२४)

प्रथमोऽंशुः स्कन्दति स ईश्वर इन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्
यजमानस्य निर्हन्तोस्तमभि मन्त्रयेता मास्कान्सह प्रजया
सह रायस्पोषेणेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधिरित्याशिषमेवैतामा
शास्त इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनामनिर्घाताय द्रप्सश्चस्कन्द

पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु
सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः॥ (२५)

तुर्पयंत माऽभिषुयमाणस्य यश्च दशं च॥ [८]

यो वै देवान्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं
देवयशस्येव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येषु यान्प्राचीनमाग्रयणाद्
गृहीयाद्यानूर्ध्वाऽस्तानुपबिद्धमतो देवानेव तद्देवयशसेनार्पयति
मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं देवयशस्येव देवेषु भवति मनुष्ययशसी
मनुष्येष्वग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान् वैश्वानरो महिना विश्वशम्भूः।
स नः पावको द्रविणं दधातु (२६)

आयुष्मन्तः सहभक्षाः स्याम। विश्वे देवा मरुत इन्द्रो
अस्मानस्मिन्द्भितीये सवने न जह्युः। आयुष्मन्तः प्रियमेषां वदन्तो
वयं देवानां सुमतौ स्याम। इदं तृतीयं सवनं कवीनामृतेन
ये चमसमैरयन्त। ते सौधन्वनाः सुव्रानशानाः स्विष्टिं नो अभि
वसीयो नयन्तु। आयतनवतीर्वा अन्या आहुतयो हूयन्तेऽनायतना
अन्या या आघारवतीस्ता आयतनवतीर्याः (२७)

सौम्यास्ता अनायतना ऐन्द्रवायवमादायाघारमा घारयेदध्वरो
यज्ञोऽयमस्तु देवा ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय विश्वस्मै
भूतायाध्वरोऽसि स पिन्वस्व घृतवद्देव सोमेति सौम्या एव
तदाहुतीरायतनवतीः करोत्यायतनवान्भवति य एवं वेदाथो

द्यावापृथिवी एव घृतेन व्युनक्ति ते व्युत्ते उपजीवनीये भवत
उपजीवनीयो भवति (२८)

य एवं वेदैष ते रुद्र भागो यं निरयाचथास्तं जुषस्व
विदेगौपत्यं रायस्पोषं सुवीर्यं संवत्सरीणां स्वस्तिम्।
मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजत्स नाभानेदिष्टं ब्रह्मचर्यं वसन्तं
निरभजत्स आगच्छत्सोऽब्रवीत्कथा मा निरभागिति न त्वा
निरभाक्षमित्यब्रवीदङ्गिरस इमे सत्तमांसते ते (२९)

सुवर्गं लोकं न प्र जानन्ति तेभ्य इदम्ब्राह्मणम्ब्रूहि ते सुवर्गं
लोकं यन्तो य एषाम्पशवस्तांस्तं दास्यन्तीति तदेभ्योऽब्रवीत्ते
सुवर्गं लोकं यन्तो य एषाम्पशव आसन्तानस्मा अददुस्तं
पशुभिश्चरन्तं यज्ञवास्तौ रुद्र आगच्छत्सोऽब्रवीन्मम वा इमे पशव
इत्यदुर्वै (३०)

मह्यमिमानित्यब्रवीन्न वै तस्य त ईशत् इत्यब्रवीद्यद्यज्ञवास्तौ
हीयन्ते मम वै तदिति तस्माद्यज्ञवास्तु नाभ्यवेत्यं सोऽब्रवीद्यज्ञे
मा भुजार्थं ते पशून्नाभि मङ्स्य इति तस्मा एतम्मन्थिनः
संस्त्रावमजुहोत्ततो वै तस्य रुद्रः पशून्नाभ्यमन्यत् यत्रैतमेवं
विद्वान्मन्थिनः संस्त्रावं जुहोति न तत्र रुद्रः पशून्नाभि
मन्यते॥ (३१)

जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक्। यद्वाचो
मधुमत्तस्मिन्मा धाः स्वाहा सरस्वत्यै। ऋचा स्तोमं समर्धय
गायत्रेण रथन्तरम्। बृहद्गायत्रवर्तनि। यस्तै द्रप्सः स्कन्दति
यस्तै अं शुर्बाहुच्युतो धिषण्योरुपस्थात्। अध्वर्योर्वा परि यस्तै
पवित्राथ्स्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। यो द्रप्सो अं शुः पतितः
पृथिव्यां परिवापात् (३२)

पुरोडाशात्करम्भात्। धानासोमान्मन्थिन इन्द्र शुक्राथ-
स्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। यस्तै द्रप्सो मधुमां
इन्द्रियावान्स्वाहाकृतः पुनरप्येति देवान्। दिवः पृथिव्याः
पर्यन्तरिक्षाथ्स्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। अध्वर्युर्वा ऋत्विजां
प्रथमो युज्यते तेन स्तोमो योक्तव्य इत्याहुर्वागग्नेगा अग्र एत्वृजुगा
देवेभ्यो यशो मयि दधती प्राणान्पशुषु प्रजाम्मयि (३३)

च यजमाने चेत्याहु वाचमेव तद्यज्ञमुखे युनक्ति वास्तु वा
एतद्यज्ञस्य क्रियते यद्ब्रह्म नृहीत्वा बहिष्पवमानं सर्पन्ति परांश्चो
हि यन्ति परांचीभिः स्तुवते वैष्णव्यर्चा पुनरेत्योप तिष्ठते यज्ञो
वै विष्णुर्यज्ञमेवाकर्विष्णो त्वं नो अन्तमः शर्म यच्छ सहन्त्या
प्र ते धारा मधुश्चुत उथ्सं दुहते अक्षितमित्याहु यदेवास्य
शयानस्योपशुष्यति तदेवास्यैतेना प्याययति॥ (३४)

अग्निना रयिमश्नवत्पोषमेव दिवेदिवे। यशसं वीरवत्तमम्॥
 गोमां॑ अग्नेऽविमां॑ अश्वी यज्ञो नृवत्सखा॑ सदमिदप्रमृष्यः।
 इडां॑वा॑ एषो असुर प्रजावा॑न्दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान्॥ आ
 प्यायस्व सं ते॥ इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप ह्वये। अस्माकमस्तु
 केवलः॥ तन्नस्तुरीपमधं पोषयितु देवं त्वष्टर्वि रराणः स्यस्व। यतो
 वीरः (३५)

कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः। शिवस्त्वष्टरिहा
 गंहि विभुः पोषं उत त्मना॥ यज्ञेयंज्ञे न उदवा पिशङ्गरूपः
 सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः। प्रजां त्वष्टा वि
 ष्यतु नाभिमस्मे अथा देवानामप्येतु पाथः। प्र णो देव्या नो
 दिवः। पीपिवा॑स॑ सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः। धुक्षीमहि
 प्रजामिषम् (३६)

ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्रुतः। तेषां ते सुम्रमीमहे।
 यस्य व्रतम्पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः। यस्य
 व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्त॑ सरस्वन्तमवसे हुवेम। दिव्यं॑ सुपर्णं
 वयसम्बृहन्तमपां गर्भं वृषभमोषधीनाम्। अभीपतो वृष्ट्या तर्पयन्तं
 त॑ सरस्वन्तमवसे हुवेम। सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि
 स्वसा॥ जुषस्व हव्यम् (३७)

आहुतं प्रजां दैवि दिदिद्धि नः। या सुपाणिः स्वङ्गुरिः

सुषूमां बहुसूवरी। तस्यै विश्वत्रियै हविः सिनीवाल्यै जुहोतन।
 इन्द्रं वो विश्वतस्परीन्द्रं नरः। असितवर्णा हरयः सुपर्णा मिहो
 वसाना दिवमुत्पतन्ति। त आऽववृत्रन्धसदनानि कृत्वादितृपृथिवी
 घृतैर्व्युद्यते। हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वात इव
 ध्रज्जीमान्। शुचिभ्राजा उषसः (३८)

नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः। आ ते सुपर्णा
 अमिनन्त एवैः कृष्णो नानाव वृषभो यदीदम्। शिवाभिर्न
 स्मयमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा। वाश्रेव
 विद्युन्मिमाति वत्सं न माता सिषक्ति। यदेषां वृष्टिरसर्जि।
 पर्वतश्चिन्महि वृद्धो बिभाय दिवश्चिथ्सानु रेजत स्वने वः।
 यत्क्रीडथ मरुतः (३९)

ऋष्टिमन्त आप इव सध्रियञ्चो धवध्वे। अभि क्रन्द स्तनय
 गर्भमा धा उदन्वता परि दीया रथेन। दृतिः सु कर्ष विषितं
 न्यञ्चः समा भवन्तूद्धता निपादाः। त्वं त्या चिदच्युताग्ने पशुर्न
 यवसे। धामा ह यत्ते अजर वना वृश्चन्ति शिक्कसः। अग्ने भूरीणि
 तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य धामा याश्च (४०)

माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः सन्धुः पृष्ठबन्धो। दिवो
 नो वृष्टिम्मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः। अर्वाङ्गितेन
 स्तनयिषुतेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः। पिन्वन्त्यपो मरुतः
 सुदानवः पयो घृतवद्विदथैष्वाभुवः। अत्यं न मिहे वि नयन्ति

वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम्। उदप्रुतो मरुतस्तां
इयर्त वृष्टिम् (४१)

ये विश्वे मरुतो जुनन्ति। क्रोशाति गर्दा कन्येव तुन्ना पेरु
तुञ्जाना पत्येव जाया। घृतेन द्यावापृथिवी मधुना समुक्षत पयस्वतीः
कृणुताप ओषधीः। ऊर्जं च तत्र सुमतिं च पिन्वथ यत्रा नरो मरुतः
सिञ्चथा मधु। उदु त्यश्चित्रम्। और्वभृगुवच्छुचिमप्रवानवदा हुवे।
अग्निं समुद्रवाससम्। आ सवः सवितुर्यथा भगस्येव भुजिं
हुवे। अग्निं समुद्रवाससम्। हुवे वातस्वनं कविम्पर्जन्यक्रन्द्यं
सहः। अग्निं समुद्रवाससम्॥ (४२)

वीर इषं हव्यमुपसौ मरुतश्च वृष्टिं भगस्य द्वादश च॥ [११]

यो वै पर्वमानानाञ्चीणि परिभूः स्फ्यः स्वस्तिर्भक्षेहि महीनां पयोऽसि देवं सवितरेतत्तं श्येनाय यद्वै
होत॑पयामृ॑हीतोऽसि वाक्षस॑त्प्र सो अ॑ग्न एका॑दश॥ [१२]

[प्रजापतिरकामयत प्रजापतेर्जायमाना व्यायच्छन्ते मह्यमिमान्माया मायिनां द्विचत्वारिंशत्॥४२॥

प्रजापतिरकामयताग्निं समुद्रवाससम्॥]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यो वै पवमानानामन्वारोहान् विद्वान् यजतेऽनु पवमानाना
 रोहति न पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते श्येनोऽसि गायत्रच्छन्दा अनु त्वा
 रंभे स्वस्ति मा सम्पारय सुपर्णोऽसि त्रिष्टुच्छन्दा अनु त्वा रंभे
 स्वस्ति मा सम्पारय सघांसि जगतीच्छन्दा अनु त्वा रंभे स्वस्ति
 मा सम्पारयेत्याहैते (१)

वै पवमानानामन्वारोहास्तान् य एवं विद्वान् यजतेऽनु
 पवमानाना रोहति न पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते यो वै पवमानस्य
 सन्ततिं वेद सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते पशुमान्भवति
 विन्दते प्रजाम्पवमानस्य ग्रहा गृह्यन्तेऽथ वा अस्यैतेऽगृहीता
 द्रोणकलश आधवनीयः पूतभृत्तान् यदगृहीत्वोपाकुर्यात्पवमानं
 वि (२)

छिन्द्यात्तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणोऽनु विच्छिद्येतोपयामगृहीते
 ऽसि प्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभि मृशेदिन्द्राय त्वेत्याधवनीयं
 विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतम्पवमानमेव तत्सं तनोति
 सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते पशुमान्भवति विन्दते
 प्रजाम्॥ (३)

त्रीणि वाव सर्वनान्यथं तृतीयः॑ सर्वनमव लुम्पन्त्यनः॑ शु
 कुर्वन्त उपाः॑ शुः हुत्वोपाः॑ शुपात्रेऽः॑ शुमवास्य तं तृतीयसर्वनै-
 ऽपिसृज्याभि षुणुयाद्यदाप्याययति तेनाः॑ शुमद्यदभिषुणोति
 तेनर्जीषि सर्वाण्येव तत्सर्वनान्यः॑ शुमन्ति शुक्रवन्ति सुमावद्वीर्याणि
 करोति द्वौ समुद्रौ विततावजूर्यौ पर्यावर्तेते जठरेव पादाः। तयोः
 पश्यन्तो अति यन्त्यन्यमपश्यन्तः (४)

सेतुनाति यन्त्यन्यम्। द्वे द्रधसी सतती वस्त एकः केशी
 विश्वा भुवनानि विद्वान्। तिरोधायैत्यसितं वसानः शुक्रमा दत्ते
 अनुहाय जायै। देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा
 एतम्महायज्ञमपश्यन्तमन्वताऽग्निहोत्रं व्रतमकुर्वत तस्माद्विव्रतः
 स्याद्विरह्यग्निहोत्रं जुह्वति पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयम् (५)

पशुमकुर्वत दार्श्यं यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वत वैश्वदेवं
 प्रातःसवनमकुर्वत वरुणप्रधासान्माध्यदिनः॑ सवनः॑ साकमेधान्पितृय-
 त्र्यम्बकाः॑ स्तृतीयसवनमकुर्वत तमेषामसुरा यज्ञमन्ववाजिगाः॑ सन्तं
 नान्ववायन्तेऽब्रुवन्नध्वर्तव्या वा इमे देवा अभूवन्निति
 तदध्वरस्याध्वरत्वं ततो देवा अभवन्परासुरा य एवं विद्वान्सोमैन-
 यजते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ (६)

अपश्यन्तोऽग्नीषोमीयमात्मना परा त्रीणि च॥ [२]

परिभूरग्निं परिभूरिन्द्रं परिभूर्विश्वं देवान्परिभूर्माः॑ सह

ब्रह्मवर्चसेन स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमर्वते शं
 राजन्नोषधीभ्योऽच्छिन्नस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य
 ददितारः स्याम। तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त
 इदमुन्मृजे। प्राणाय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्वापानाय व्यानाय
 वाचे (७)

दक्षक्रतुभ्यां चक्षुभ्यां मे वर्चोदौ वर्चसे पवेथाः श्रोत्रायात्मने-
 ऽङ्गेभ्य आयुषे वीर्याय विष्णोरिन्द्रस्य विश्वेषां देवानां जठरमसि
 वर्चोदा मे वर्चसे पवस्व कोऽसि को नाम कस्मै त्वा कायं
 त्वा यं त्वा सोमेनातीतृपं यं त्वा सोमेनामीमदं सुप्रजाः प्रजयां
 भूयासं सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैर्विश्वेभ्यो मे
 रूपेभ्यो वर्चोदाः (८)

वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य
 त इदमुन्मृजे। बुभूषन्नवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः
 प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो भूत्याऽभि पवते
 ब्रह्मवर्चसकामोऽवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव
 तर्पयति स एनं तृप्तो ब्रह्मवर्चसेनाभि पवत आमयावी (९)

अवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति
 स एनं तृप्त आयुषाभि पवतेऽभिचरन्नवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजा-
 पतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तः प्राणापानाभ्यां वाचो

दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां३ श्रोत्राभ्यामात्मनोऽङ्गेभ्य आयुषोऽन्तरैति
ताजक्प्र धन्वति॥ (१०)

वाचे रूपेभ्यो वर्चोदा आंमयावी पञ्चत्वारिंशच्च॥ [३]

स्फ्यः स्वस्तिर्विघ्नः स्वस्तिः परशुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्तिः।
यज्ञिया यज्ञकृतः स्थ ते मास्मिन् यज्ञ उप ह्वयध्वमुप मा
द्यावापृथिवी ह्वयेतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरुप देवा उप
यज्ञ उप मा होत्रा उपह्वे ह्वयन्तान्नमोऽग्नये मखघ्ने मखस्य मा
यशोऽर्यादित्याहवनीयमुप तिष्ठते यज्ञो वै मखः (११)

यज्ञं वाव स तदहन्तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनो-
ऽनात्यै नमो रुद्राय मखघ्ने नमस्कृत्या मा पाहीत्याग्नीध्रं तस्मा एव
नमडस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै नम इन्द्राय मखघ्न इन्द्रियं
मे वीर्यम्मा निर्वधीरिति होत्रीयमाशिषमेवैतामा शास्त इन्द्रियस्य
वीर्यस्यानिर्घाताय या वै (१२)

देवताः सदस्यार्तिमार्पयन्ति यस्ता विद्वान्सर्पति न
सदस्यार्तिमार्च्छति नमोऽग्नये मखघ्न इत्याहैता वै देवताः
सदस्यार्तिमार्पयन्ति ता य एवं विद्वान्सर्पति न सदस्यार्तिमार्च्छति
दृढे स्थः शिथिरे समीची माहंसस्पात३ सूर्यो मा देवो
दिव्यादहंसस्पातु वायुरन्तरिक्षात् (१३)

अग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्यो देवीं
 द्वारौ मा मा सं तातम् नमः सदसे नमः सदसस्पतये
 नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या
 अहे दधिष्व्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद योऽस्मत्पाकतर
 उन्निवत उदुद्धतश्च गेषम्पातम्मा द्यावापृथिवी अद्याहः सदो वै
 प्रसर्पन्तम् (१४)

पितरोऽनु प्र सर्पन्ति त एनमीश्वरा हिंसितोः सदः प्रसृप्य
 दक्षिणार्धं परिक्षेतागन्त पितरः पितृमानहं युष्माभिर्भूयासः
 सुप्रजसो मया यूयं भूयास्तेति तेभ्य एव नमस्कृत्य सदः प्र
 सर्पत्यात्मनोऽनार्त्ये॥ (१५)

मुखो वा अन्तरिक्षात्प्रसर्पन्तन्नयन्निःशच्च॥ [४]

भक्षेहि मा विश दीर्घायुत्वाय शन्तनुत्वाय रायस्पोषाय वर्चसे
 सुप्रजास्त्वायेहि वसो पुरोवसो प्रियो मे हृदोऽस्यश्विनोस्त्वा
 बाहुभ्याः सध्यासम् नृचक्षसं त्वा देव सोम सुचक्षा अव
 ख्येषम् मन्द्राभिभूतिः केतुर्यज्ञानां वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु
 मन्द्रा स्वर्वाच्यदितिरनाहतशीर्ष्णी वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यत्वेहि
 विश्वचर्षणे (१६)

शम्भूर्मयोभूः स्वस्ति मां हरिवर्णं प्र चर क्रत्वे दक्षाय
 रायस्पोषाय सुवीरतायै मा मां राजन्वि बीभिषो मा मे हार्दि

त्विषा वधीः। वृषणे शुष्मायायुषे वर्चसे॥ वसुमद्रणस्य सोम
देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रच्छन्दस इन्द्रपीतस्य
नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि
रुद्रवद्रणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य सवनस्य
त्रिष्टुच्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य (१७)

पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयाम्यादित्यवद्रणस्य
सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दस
इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा
वाजस्य सङ्गथे। हिन्वं मे गात्रा हरिवो गुणान्मे मा वि तीतृषः।
शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व मा मेऽवाङ्गाभिमति (१८)

गाः। अपाम सोमममृता अभूमादर्शम् ज्योतिरविंदाम
देवान्। किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य।
यन्म आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहार्जातवेदा विचरषणिः।
पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना युवं चक्षुरा
धत्तमक्ष्योः। इष्टयंजुषस्ते देव सोम स्तुतस्तोमस्य (१९)

शस्तोक्थस्य हरिवत् इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि। आपूर्याः स्था मा पूरयत प्रजया च धनेन च। एतत्ते
तत् ये च त्वामन्वेतत्ते पितामह प्रपितामह ये च त्वामन्वत्रं पितरो

यथाभा॒गम्म॑न्दध्व॒म् नमो॑ वः पि॒तरो॒ रसा॑य॒ नमो॑ वः पि॒तरः॒ शुष्मा॑य॒
नमो॑ वः पि॒तरो जी॒वाय॒ नमो॑ वः पि॒तरः (२०)

स्व॒धायै॒ नमो॑ वः पि॒तरो म॒न्यवे॒ नमो॑ वः पि॒तरो घो॒राय॒ पि॒तरो॒
नमो॑ वो॒ य ए॒तस्मिँ॑लो॒के स्थ॒ युष्मा॑ऽस्तेऽनु॒ येँऽस्मिँ॑लो॒के मां तेऽनु॒
य ए॒तस्मिँ॑लो॒के स्थ॒ यूयं॑ ते॒षां वसिँ॑ष्ठा भूयास्त॒ येँऽस्मिँ॑लो॒केऽहं॑
ते॒षां वसिँ॑ष्ठो भूयासं॒ प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यो वि॒श्वा जा॒तानि॒ परि॒
ता ब॑भूव (२१)

यत्का॑मास्ते जुहुमस्तन्नो॑ अस्तु व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो
रयी॒णाम्। दे॒वकृ॑त॒स्यै॒नसो॑ऽव॒यज॑नमसि॒ मनु॑ष्य॒कृत॒स्यै॒नसो॑ऽ-
व॒यज॑नमसि॒ पितृ॑कृत॒स्यै॒नसो॑ऽव॒यज॑नमस्य॒प्सु धौ॑तस्य॒ सोम॑ दे॒व
ते नृ॑भिः सु॒तस्ये॒ष्ट्य॒जुषः॑ स्तु॒तस्तो॑मस्य॒ शस्तो॑क्थस्य॒ यो भ॒क्षो
अ॑श्व॒सनि॒र्यो गो॒सनि॒स्तस्य॑ ते पि॒तृभि॑र्भ॒क्षं कृ॑त॒स्योप॑हूत॒स्योप॑हूतो
भक्ष॑यामि॥ (२२)

वि॒श्वच॑रु॒षणे त्रि॑ष्टु॒फळ॑न्दस् इन्द्र॑पीतस्य॒ नरा॑श॒संपी॑तस्याति॒ स्तुत॑स्तो॒मस्य॒ जी॒वाय॒ नमो॑ वः पि॒तरो
ब॑भूव॒ चतु॑श्च॒त्वारि॑श॒च॥

[५]

म॒हीना॒मप्यो॑ऽसि॒ वि॒श्वे॑षां दे॒वानां॑ त॒नूर॑ऋ॒ध्यासं॑म॒द्य पृ॑षतीनां॒
ग्र॒ह्मृष॑तीनां॒ ग्र॒हो॑ऽसि॒ वि॒ष्णोर्हृ॑दय॒मस्ये॑कमिष॒ वि॒ष्णु॒स्त्वानु॒ वि
च॑क्रमे भूति॒र्द्ध्रा घृ॑तेन॒ वर्ध॑तां॒ तस्य॑ मे॒ष्टस्य॑ वी॒तस्य॑ द्रवि॒णमा
ग॑म्या॒ज्योति॑रसि॒ वैश्वान॑रं पृ॒श्नि॒यै दु॒ग्धम् याव॑ती॒ द्यावा॑पृथि॒वी

मंहित्वा यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्थुः। तावन्तमिन्द्र ते (२३)

ग्रहः सहोर्जा गृह्णाम्यस्तृतम्। यत्कृष्णशकुनः पृषदाज्यमवमृशेच्च
अस्य प्रमायुकाः स्युर्यच्छ्वाऽवमृशेच्चतुष्पादोऽस्य पशवः प्रमायुकाः
स्युर्यथस्कन्देद्यजमानः प्रमायुकः स्यात्पशवो वै पृषदाज्यम्पशवो
वा एतस्य स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यं
पुनर्गृह्णाति पशून्वास्मै पुनर्गृह्णाति प्राणो वै पृषदाज्यं प्राणो
वै (२४)

एतस्य स्कन्दति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यं
पुनर्गृह्णाति प्राणमेवास्मै पुनर्गृह्णाति हिरण्यमवधाय गृह्णात्यमृतं
वै हिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवास्य प्राणे दधाति शतमानं
भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यश्वमव
घ्रापयति प्राजापत्यो वा अश्वः प्राजापत्यः प्राणः स्वादेवास्मै योनैः
प्राणं निर्मिमीते वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यः
स्कन्दति वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञः सं
तनोति॥ (२५)

ते पृषदाज्यं प्राणो वै योनैः प्राणं द्वाविंशतिश्च॥ [६]

देवं सवितरेतत्ते प्राहु तत्प्र च सुव प्र च यज्ञ
बृहस्पतिर्ब्रह्मायुष्मत्या ऋचो मा गात तनूपाथ्साम्नः सत्या
व आशिषः सन्तु सत्या आकूतय ऋतं च सत्यं च वदत स्तुत
देवस्य सवितुः प्रसवे स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जम्मह्यः स्तुतं दुहामा

मां स्तुतस्यं स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्यं शस्त्रम् (२६)

अस्यू॒र्ज॒म्म॒ह्य॑ श॒स्त्रं दु॑हा॒मा मां श॒स्त्रस्यं श॒स्त्रं
गम्यादिन्द्रियावन्तो वनामहे धुक्षीमहिं प्रजामिषम्। सा मे
सत्याशीर्देवेषु भूयात् ब्रह्मवर्चसं मा गम्यात्। यज्ञो बभूव स आ
बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मा॑
अधिपतीन्करोतु वय॑ः स्याम॒ पत॑यो रयी॒णाम्। य॒ज्ञो वा॒ वै (२७)

य॒ज्ञप॑तिं दु॒हे य॒ज्ञप॑तिर्वा य॒ज्ञं दु॑हे स यः स्तु॑तशस्त्रयो॒र्दोह॑मविद्वान्
यज॑ते॒ तं य॒ज्ञो दु॑हे स इ॒ष्ट्वा पापी॑यान्भवति॒ य ए॑नयो॒र्दोहं
वि॒द्वान् यज॑ते॒ स य॒ज्ञं दु॑हे स इ॒ष्ट्वा वसी॑यान्भवति स्तु॑तस्यं
स्तु॑तम॒स्यू॒र्ज॒म्म॒ह्य॑ः स्तु॑तं दु॑हा॒मा मां स्तु॑तस्यं स्तु॑तं गम्याच्छस्त्रस्यं
श॒स्त्रम॒स्यू॒र्ज॒म्म॒ह्य॑ः श॒स्त्रं दु॑हा॒मा मां श॒स्त्रस्यं श॒स्त्रं गम्या॑दित्या॒हैष
वै स्तु॑तशस्त्रयो॒र्दोह॑स्तं॒ य ए॒वं वि॒द्वान् यज॑ते॒ दुह॑ ए॒व य॒ज्ञमि॒ष्ट्वा
वसी॑यान्भवति॥ (२८)

श॒स्त्रं वै श॒स्त्रन्द॑हान्द्रावि॑शतिश्च॥ [७]

श्ये॒नाय॒ प॒त्वंने॒ स्वाहा॒ वद॑त्स्वयम॒भिगू॑र्ताय॒ नमो॑
विष्ट॒म्भाय॒ धर्म॑णे॒ स्वाहा॒ वद॑त्स्वयम॒भिगू॑र्ताय॒ नमः॑ परि॒धये॑
जन॒प्रथ॑नाय॒ स्वाहा॒ वद॑त्स्वयम॒भिगू॑र्ताय॒ नम॑ ऊ॒र्जे हो॒त्राणा॑ः
स्वाहा॒ वद॑त्स्वयम॒भिगू॑र्ताय॒ नमः॑ पय॑से॒ हो॒त्राणा॑ः स्वाहा॒
वद॑त्स्वयम॒भिगू॑र्ताय॒ नमः॑ प्र॒जाप॑तये॒ मन॑वे॒ स्वाहा॒ वद॑त्स्वयम॒भिगू॑र्ताय॒

नमं ऋतमृतपाः सुवर्वाट्स्वाहा वट्स्वयमभिगूर्ताय नमस्तुम्पन्ताः
होत्रा मधोर्घृतस्य यज्ञपतिमृषय एनसा (२९)

आहुः। प्रजा निर्भक्ता अनुत्प्यमाना मध्व्यौ स्तोकावप
तौ रराध। सं नस्ताभ्याः सृजतु विश्वकर्मा घोरा ऋषयो नमो
अस्त्वेभ्यः। चक्षुष एषाम्मनसश्च संधौ बृहस्पतये महि षट्सुमन्नमः।
नमो विश्वकर्मणे स उ पात्वस्माननन्यान्सोमपान्मन्यमानः।
प्राणस्य विद्वान्समरे न धीर एनश्चकृवान्महि बद्ध एषाम्। तं
विश्वकर्मन् (३०)

प्र मुञ्चा स्वस्तये ये भक्षयन्तो न वसून्यानृहुः। यान्ग्रयो-
ऽन्वतप्यन्त धिष्ण्या इयं तेषामवया दुरिष्ट्यै स्विष्टिं नस्तां कृणोतु
विश्वकर्मा। नमः पितृभ्यो अभि ये नो अख्यन् यज्ञकृतो यज्ञकामाः
सुदेवा अकामा वो दक्षिणां न नीनिम् मा नस्तस्मादेनसः पापयिष्ट।
यावन्तो वै सदस्यास्ते सर्वे दक्षिण्यास्तेभ्यो यो दक्षिणां न (३१)

नयेदैभ्यो वृश्चेतु यद्वैश्वकर्मणानि जुहोति सदस्यानेव
तत्प्रीणात्यस्मे देवासो वपुषे चिकिथ्सत यमाशिरा दम्पती
वाममंश्नुतः। पुमान्मुत्रो जायते विन्दते वस्वथ विश्वे अरपा एधते
गृहः। आशीर्दाया दम्पती वाममंश्नुतामरिष्टो रायः सचताः
समौकसा। य आसिचथ्सन्दुग्धं कुम्भ्या सहेष्टेन यामन्नमतिं
जहातु सः। सर्पिर्ग्रीवी (३२)

पीवर्यस्य जाया पीवानः पुत्रा अकृशासो अस्या सहजानिर्यः
 सुमखस्यमान् इन्द्रायाशिरः सह कुम्भ्यादात् आशीर्म ऊर्जमुत
 सुप्रजास्त्वमिषं दधातु द्रविणः सर्वर्चसम् संजयन्क्षेत्राणि
 सहसाहमिन्द्र कृण्वानो अन्याः अधरान्त्सपत्नान् भूतमसि भूते
 मा धा मुखमसि मुखं भूयासम् द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परि गृह्णामि
 विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः (३३)

प्र च्यावयन्तु दिवि देवां दृहान्तरिक्षे वयांसि
 पृथिव्याम्पार्थिवान्ध्रुवं ध्रुवेण हविषाव सोमं नयामसि यथा
 नः सर्वमिज्जगदयक्ष्मः सुमना असत् यथा न इन्द्र इद्विशः
 केवलीः सर्वाः समनसः करत् यथा नः सर्वा इद्विशोऽस्माकं
 केवलीरसन् ॥ (३४)

एनसा विश्वकर्मन् यो दक्षिणां न सर्पिर्ग्रीवी वैश्वानराश्चत्वारिंशच्च ॥ [८]

यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयत्युक्थंशा
 इत्याह प्रातःसवनं प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि त्रिपदा गायत्री
 गायत्रं प्रातःसवनं गायत्रियैव प्रातःसवने वज्रमन्तर्धत्त उक्थं
 वाचीत्याह माध्यंदिनः सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि
 चतुष्पदा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभममाध्यंदिनः सवनं त्रिष्टुभैव माध्यंदिने सवने
 वज्रमन्तर्धत्ते (३५)

उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनं प्रतिगीर्यं सप्तैतान्यक्षराणि
 सप्तपदा शक्करी शाक्करो वज्रो वज्रेणैव तृतीयसवने वज्रमन्तर्धत्ते
 ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो यथासवनं प्रतिगरे
 छन्दांसि सम्पादयेत्तेजः प्रातःसवन आत्मन्दधीतेन्द्रियम्माध्यंदिने
 सवने पशूस्तृतीयसवन इत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनं प्रतिगीर्यं
 त्रीण्येतान्यक्षराणि (३६)

त्रिपदा गायत्री गायत्रं प्रातःसवनं प्रातःसवन एव प्रतिगरे
 छन्दांसि सम्पादयत्यथो तेजो वै गायत्री तेजः प्रातःसवनं तेजं
 एव प्रातःसवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं
 प्रतिगीर्यं चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुत्रैष्टुभम्माध्यंदिनं
 सवनंम्माध्यंदिन एव सवने प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो
 इन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियम्माध्यंदिनं सवनम् (३७)

इन्द्रियमेव माध्यंदिने सवनं आत्मन्धत्त उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह
 तृतीयसवनं प्रतिगीर्यं सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी
 शाक्कराः पशवो जागतं तृतीयसवनं तृतीयसवन एव प्रतिगरे
 छन्दांसि सम्पादयत्यथो पशवो वै जगती पशवंस्तृतीयसवनं
 पशूनेव तृतीयसवन आत्मन्धत्ते यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयत
 आव्यमस्मिन्दधाति तद्यत्र (३८)

अपहनीत पुरास्यं संवत्सराद्गृह आ वैवीरञ्छोसा मोद

इवेति॑ प्रत्याह्वयते॑ तेनैव॑ तदप॑ हते॑ यथा॑ वा आय॑तां प्रतीक्ष॑त
 ए॒वम॑ध्व॒र्युः प्र॑तिग॒रं प्रती॑क्षते॒ यद॑भिप्रतिगृणीयाद्यथाय॑तया॒ समृ॑च्छते॑
 ता॒दृगे॒व तद्य॑दर्ध॒र्चांलु॒प्येत॑ यथा॑ धाव॑द्ध्यो॒ हीय॑ते ता॒दृगे॒व तत्प्र॑बाहु॒गवा
 ऋ॒त्विजा॑मु॒द्गीथा॑ उ॒द्गीथ॑ ए॒वोद्गा॑तृणाम् (३९)

ऋ॒चः प्र॑ण॒व उ॑क्थ॒श॒सिना॑ प्रतिग॒रोऽध्व॑र्यूणाम् य ए॒वं
 वि॒द्वान्प्र॑तिगृणात्य॑न्ना॒द ए॒व भ॑व॒त्यास्य॑ प्र॒जाया॑ वा॒जी जा॑यत
 इ॒यम्वै॑ होता॒साव॑ध्व॒र्युर्यदा॑सीनः॒ श॒स॑त्य॒स्या ए॒व तद्धो॑ता॒ नैत्या॑स्त
 इ॒व ही॑यमथो॒ इ॒मामे॒व तेन॑ यज॑मानो दुहे॒ यत्तिष्ठ॑न्प्रतिगृणात्य॒मुष्या॑
 ए॒व तद॑ध्व॒र्युर्नैति॑ (४०)

तिष्ठ॑तीव॒ ह्य॑सावथो॒ अ॒मूमे॒व तेन॑ यज॑मानो दुहे॒ यदा॑सीनः
 श॒स॑ति॒ तस्मा॑दि॒तःप्र॑दानं दे॒वा उप॑ जीवन्ति॒ यत्तिष्ठ॑न्प्रतिगृणाति॒
 तस्मा॑द॒मुतः॑प्रदान॒म्मनु॑ष्या॒ उप॑ जीवन्ति॒ यत्प्रा॑डासीनः॒ श॒स॑ति
 प्र॒त्यङ्गि॑ष्ठन्प्रतिगृणाति॒ तस्मा॑त्प्रा॒चीन॑श्च॒ रेतो॑ धीयते॒ प्रती॑चीः॒ प्रजा॑
 जा॑यन्ते॒ यद्वै॑ होता॒ध्वर्यु॑म॒भ्याह्व॑यते॒ वज्र॑मे॒नम॒भि प्र॑ वर्तयति॒ परा॑डा
 वर्त॑ते॒ वज्र॑मे॒व तन्नि॑ करोति॥ (४१)

सर्व॑ने॒ वज्र॑मन्तर्धत्ते॒ त्री॒ण्ये॒तान्य॒क्षरा॑णीन्द्रि॒यम॒र्ध्वान्दि॒नश्च॑ सर्व॑न्त्रोद्गा॑तृणाम॒ध्वर्युर्नैति॑ वर्तयत्यष्टौ च॥ [९]

उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि॒ वाक्ष॑सद॑सि॒ वा॒क्पा॒भ्यां त्वा॑ ऋतु॒पा॒भ्याम॑स्य
 य॒ज्ञस्य॑ ध्रु॒वस्या॑र्ध्व॒क्षाभ्यां॑ गृ॒ह्णाम्यु॒पया॑मगृ॑हीतोऽस्य॒त॒सद॑सि
 चक्षु॑ष्पाभ्यां॒ त्वा॑ ऋतु॒पा॒भ्याम॑स्य य॒ज्ञस्य॑ ध्रु॒वस्या॑र्ध्व॒क्षाभ्यां॑

गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽसि श्रुतसदसि श्रोत्रपाभ्यां त्वा ऋतुपाभ्यामस्य
यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामि देवेभ्यस्त्वा विश्वदेवेभ्यस्त्वा
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो विष्णवुरुक्रमैष ते सोमस्त९ रक्षस्व (४२)

तं ते दुश्चक्षा माव ख्यत् मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाचं मे
पाहि मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहि मयि वसुः संयद्वसुः
श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि भूरसि श्रेष्ठो रश्मीनां प्राणपाः प्राणं मे पाहि
धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानपा अपानं मे पाहि यो न इन्द्रवायू
मित्रावरुणावश्विनावभिदासन्ति भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं
तमधरम्पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमश्चेतयानि॥ (४३)

रक्षस्व भ्रातृव्यस्त्रयोदश च॥ [१०]

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाजंकर्मभिः। यस्य
त्व९ सख्यमाविंथ। प्र होत्रे पूर्वं वचोऽग्नये भरता बृहत्। विपां
ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे। अग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्थां
तिस्रस्ते जिह्वा ऋतजात पूर्वोः। तिस्र उ ते तनुवो देववातास्ताभिर्नः
पाहि गिरो अप्रयुच्छन्। सं वां कर्मणा समिषा (४४)

हिनोमीन्द्राविष्णू अपंसस्पारे अस्य। जुषेथां यज्ञं द्रविणं च
धत्तमरिष्टैर्नः पृथिभिः पारयन्ता। उभा जिग्यथुर्न परा जयेथे न
परा जिग्ये कतरश्चनैर्नोः। इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं
वि तदैरयेथाम्। त्रीण्यायूँषि तव जातवेदस्तिस्त्र आजानीरुषसंस्ते

अग्ने। तामिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथं (४५)

भ॒व॒ यज॑मानाय॒ शं योः। अ॒ग्नि॒स्त्रीणि॑ त्रिधातू॒न्या क्षे॑ति वि॒दथा॑
क॒विः। स त्री॑रेकाद॒शा५ इ॒ह। यक्ष॑च्च पि॒प्रय॑च्च नो॒ विप्रो॑ दू॒तः
परि॑ष्कृतः। नभ॑न्तामन्य॒के संमे॑। इन्द्रा॑विष्णू दृ॒हिताः॑ शम्ब॑रस्य॒
नव॑ पुरो॑ नव॒तिं च॑ श॒जथि॑ष्टम्। श॒तं वर्चि॑नः॒ सहस्रं॑ च सा॒क५ ह॒थो
अ॒प्र॒त्यसु॑रस्य वी॒रान्। उ॒त मा॒ता म॑हिषमन्व॒वेन॑दमी॒ त्वा ज॑हति
पु॒त्र दे॒वाः। अथा॑ब्रवीद्वृ॒त्रमिन्द्रो॑ हनि॒ष्यन्त्सखे॑ विष्णो वित॒रं वि
क्रम॑स्व (४६)

इषाऽथ त्वा त्रयोदश च॥ [११]

[यो वै स्फ्यः स्वस्तिः स्वधायै नमः प्र मुञ्च तिष्ठतीव षट्त्वारिंशत्॥४६॥ यो वै पवमानानां
वि क्रमस्व॥]

अग्ने तेजस्विन्वायुर्वसवस्त्वैतद्वा अपां वायुरसि प्राणो नाम देवा वै यद्यज्ञेन न प्रजापतिर्देवासुरानायुर्दा
एतं युवान्५ सूर्यो देव इदं वामेकादश॥ [१२]

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः ॥

अग्ने॑ तेज॑स्विन्तेज॒स्वी त्वं दे॒वेषु॑ भूया॒स्तेज॑स्वन्त॒म्मामायु॑ष्मन्त॒
वर्च॑स्वन्त॒म्मनु॑ष्येषु कुरु दी॒क्षायै॑ च त्वा तप॑सश्च तेज॑से जुहोमि
तेजो॑विद॑सि तेजो॑ मा मा हा॑सीन्माऽहं तेजो॑ हासिषं मा मां तेजो॑
हासी॒दिन्द्रो॑जस्विन्नोज॒स्वी त्वं दे॒वेषु॑ भूया॒ ओज॑स्वन्त॒म्मामायु॑ष्मन्त॒
वर्च॑स्वन्त॒म्मनु॑ष्येषु कुरु ब्रह्म॑णश्च त्वा क्षत्र॑स्य च (१)

ओज॑से जुहोम्योजो॒विद॑स्योजो॑ मा मा हा॑सीन्माहमोजो॑
हासिषं मा मामोजो॑ हासी॒त्सूर्य॑ भ्राजस्विन्भ्राज॒स्वी त्वं दे॒वेषु॑ भूया॒
भ्राज॑स्वन्त॒म्मामायु॑ष्मन्त॒ वर्च॑स्वन्त॒म्मनु॑ष्येषु कुरु वा॒योश्च॑ त्वाऽपां
च भ्राज॑से जुहोमि सुव॑र्विद॑सि सुव॑र्मा मा हा॑सीन्माह॑ सुव॑र्हासिषं
मा मा॑ सुव॑र्हासीन्मयि॑ मे॒धाम्मयि॑ प्र॒जाम्मय्य॑ग्निस्तेजो॑ दधातु
मयि॑ मे॒धाम्मयि॑ प्र॒जाम्मयीन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धातु मयि॑ मे॒धाम्मयि॑
प्र॒जाम्मयि॑ सूर्यो॑ भ्राजो॑ दधातु॥ (२)

क्षत्र॑स्य च मयि॑ त्रयो॑विंशतिश्च॥ [१]

वा॒युर्हि॑कृ॒र्ताऽग्निः॑ प्र॑स्तो॒ता प्र॒जाप॑तिः साम् बृह॑स्पति॑रु॒द्गाता॑
विश्वे॑ दे॒वा उ॑पगा॒तारो॑ म॒रुतः॑ प्र॒तिह॑र्तार इन्द्रो॑ नि॒धनं॑ ते दे॒वाः
प्रा॑णभृ॒तः प्रा॑णम्मयि॑ दध॒त्वेत॑द्वै सर्व॑मध्व॒र्युरु॑पाकुर्वन्नु॒द्गातृ॑भ्यं

उपाकरोति ते देवाः प्राणभृतः प्राणम्मयि दधत्वित्याहेतदेव
 सर्वमात्मन्धत्त इडा देवहूर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामदानि
 शःसिषद्विश्वे देवाः (३)

सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मां हिःसीर्मधुं मनिष्ये
 मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो
 वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्याम्मनुष्येभ्यस्तम्मा देवा अंवन्तु शोभायै
 पितरोऽनु मदन्तु॥ (४)

शःसिषद्विश्वे देवा अष्टाविंशतिश्च॥ [२]

वसंवस्त्वा प्र वृहन्तु गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः प्रियम्पाथ
 उपैहि रुद्रास्त्वा प्र वृहन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियम्पाथ
 उपैह्यादित्यास्त्वा प्र वृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां
 प्रियम्पाथ उपैहि मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि भन्दनासु
 कोतनासु नूतनासु रेशीषु मेषीषु वाशीषु विश्वभृत्सु माध्वीषु
 ककुहासु शक्करीषु (५)

शुक्रासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि शुक्रं ते शुक्रेण गृह्णाम्यहो
 रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिः। आऽस्मिन्नुग्रा अंचुच्यवुर्दिवो धारा
 असञ्चत। ककुहः रूपं वृषभस्य रोचते बृहत्सोमः सोमस्य
 पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः। यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै
 ते सोम सोमाय स्वाहोशित्कं देव सोम गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः (६)

प्रियम्पाथो अपीहि वशी त्वं देव सोम त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य
 प्रियम्पाथो अपीह्यस्मत्सखा त्वं देव सोम जागतेन छन्दसा
 विश्वेषां देवानां प्रियम्पाथो अपीह्या नः प्राण एतु परावत
 आन्तरिक्षाद्विस्परि। आयुः पृथिव्या अध्यमृतमसि प्राणाय त्वा।
 इन्द्राग्नी मे वर्चः कृणुतां वर्चः सोमो बृहस्पतिः। वर्चो मे विश्वे
 देवा वर्चो मे धत्तमश्विना। दधन्वे वा यदीमनु वोचद्वह्मणि वेरु
 तत्। परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत्॥ (७)

शक्रोष्प्रेर्बृहस्पतिः पञ्चविंशतिश्च॥ [३]

एतद्वा अपां नामधेयं गुह्यं यदाधावा मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा
 धूनोमीत्याहापामेव नामधेयेन गुह्येन दिवो वृष्टिमवं रुन्धे शुक्रं
 ते शुक्रेण गृह्णामीत्याहैतद्वा अहो रूपं यद्रात्रिः सूर्यस्य रश्मयो
 वृष्ट्या ईशतेऽहं एव रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिर्दिवो वृष्टिं च्यावयत्या-
 ऽस्मिन्नुग्राः (८)

अचुच्यवुरित्याह यथायजुरेवैतत्ककुहः रूपं वृषभस्य रोचते
 बृहदित्याहैतद्वा अस्य ककुहः रूपं यद्वृष्टीं रूपेणैव वृष्टिमवं रुन्धे
 यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवीत्याहैष ह वै हविषां हविर्यजति यो-
 ऽदाभ्यं गृहीत्वा सोमाय जुहोति परा वा एतस्यायुः प्राण एति (९)

योऽंशुं गृह्णत्या नः प्राण एतु परावत इत्याहायुरेव
 प्राणमात्मन्यत्तेऽमृतमसि प्राणाय त्वेति हिरण्यमभि व्यनित्यमृतं

वै हिरण्यमायुः प्राणोऽमृतैर्नैवायुरात्मन्धत्ते शतमानं भवति शतायुः
 पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यप उप स्पृशति भेषजं
 वा आपो भेषजमेव कुरुते॥ (१०)

उग्रा एत्याप्स्त्रीणि च॥ [४]

वायुरसि प्राणो नाम सवितुराधिपत्येऽपानं मे दाश्चक्षुरसि
 श्रोत्रं नाम धातुराधिपत्ये आयुर्मे दा रूपमसि वर्णो नाम
 बृहस्पतेराधिपत्ये प्रजां मे दा ऋतमसि सत्यं नामेन्द्रस्याधिपत्ये
 क्षत्रं मे दा भूतमसि भव्यं नाम पितृणामाधिपत्येऽपामोषधीनां
 गर्भं धा ऋतस्य त्वा व्योमन ऋतस्य (११)

त्वा विभूमन ऋतस्य त्वा विधर्मण ऋतस्य त्वा सत्यायुर्तस्य
 त्वा ज्योतिषे प्रजापतिर्विराजमपश्यत्तया भूतं च भव्यं चासृजत
 तामृषिभ्यस्तिरोऽदधात्तां जमदग्निस्तपसाऽपश्यत्तया वै स
 पृश्नीन्कामानसृजत तत्पृश्नीनां पृश्नित्वम् यत्पृश्नयो गृह्यन्ते
 पृश्नीनेव तैः कामान् यजमानोऽव रुन्धे वायुरसि प्राणः (१२)

नामेत्याह प्राणापानावेवाव रुन्धे चक्षुरसि श्रोत्रं
 नामेत्याहायुरेवाव रुन्धे रूपमसि वर्णो नामेत्याह प्रजामेवाव
 रुन्धे ऋतमसि सत्यं नामेत्याह क्षत्रमेवाव रुन्धे भूतमसि भव्यं
 नामेत्याह पशवो वा अपामोषधीनां गर्भः पशूनेव (१३)

अव रुन्धे एतावद्वै पुरुषम्परितस्तदेवाव रुन्धे ऋतस्य

त्वा व्योमन् इत्याहेयं वा ऋतस्य व्योमेमामेवाभि जयत्यृतस्य
 त्वा विभूमन् इत्याहान्तरिक्षं वा ऋतस्य विभूमान्तरिक्षमेवाभि
 जयत्यृतस्य त्वा विधर्मण इत्याह द्यौर्वा ऋतस्य विधर्म दिवमेवाभि
 जयत्यृतस्य (१४)

त्वा सत्यायेत्याह दिशो वा ऋतस्य सत्यं दिशं एवाभि
 जयत्यृतस्य त्वा ज्योतिष इत्याह सुवर्गो वै लोक ऋतस्य
 ज्योतिः सुवर्गमेव लोकमभि जयत्येतावन्तो वै देवलोकास्तानेवाभि
 जयति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्न विराड्विराज्येवान्नाद्ये
 प्रति तिष्ठति॥ (१५)

व्योमन् ऋतस्य प्राणः पशून्नेव विधर्म दिवमेवाभि जयत्यृतस्य पद्वत्वारिंशच्च॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेन नावारुन्धत तत्परैरवारुन्धत तत्पराणां
 परत्वम् यत्परै गृह्यन्ते यदेव यज्ञेन नावरुन्धे तस्यावरुद्धौ यं
 प्रथमं गृह्णातीममेव तेन लोकमभि जयति यं द्वितीयमन्तरिक्षं
 तेन यं तृतीयमुमुमेव तेन लोकमभि जयति यदेते गृह्यन्त एषां
 लोकानामभिजित्यै (१६)

उत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाञ्चो गृह्यन्तेऽभिजित्यैवेमाँल्लोकान्पुनरिमं
 लोकं प्रत्यवरोहन्ति यत्पूर्वेष्वहःस्वितः पराञ्चो गृह्यन्ते तस्मादितः
 पराञ्च इमे लोका यदुत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाञ्चो गृह्यन्ते तस्मादमुतो-
 ऽर्वा च इमे लोकास्तस्मादयातयाम्नो लोकान्मनुष्या उप
 जीवन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादद्ध्य ओषधयः

सम्भवन्त्योषधयः (१७)

मनुष्याणामन्नं प्रजापतिं प्रजा अनु प्र जायन्त इति
परानन्विति ब्रूयाद्यद्गृह्णात्यद्भ्यस्त्वौषधीभ्यो गृह्णामीति तस्मादद्भ्य
ओषधयः सम्भवन्ति यद्गृह्णात्योषधीभ्यस्त्वा प्रजाभ्यो गृह्णामीति
तस्मादोषधयो मनुष्याणामन्नम् यद्गृह्णाति प्रजाभ्यस्त्वा प्रजापतये
गृह्णामीति तस्मात्प्रजापतिं प्रजा अनु प्र जायन्ते॥ (१८)

अभिजित्या ओषधयोऽष्टाचत्वारिंशच्च॥ [६]

प्रजापतिर्देवासुरानसृजत तदनु यज्ञोऽसृज्यत यज्ञं छन्दांसि
ते विष्वञ्चो व्यक्रामन्त्सोऽसुराननु यज्ञोऽपाक्रामद्यज्ञं छन्दांसि
ते देवा अमन्यन्तामी वा इदमभूवन् यद्वयं स्म इति ते
प्रजापतिमुपाधावन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिश्छन्दसां वीर्यमादाय तद्वः
प्र दास्यामीति स छन्दसां वीर्यम् (१९)

आदाय तदेभ्यः प्रायच्छत्तदनु छन्दांस्यपाक्रामच्छन्दांसि
यज्ञस्ततो देवा अभवन्परासुरा य एवं छन्दसां वीर्यं वेदा श्रावयास्तु
श्रौषड्यज्ञ ये यजामहे वषट्कारो भवत्यात्मना पराऽस्य भ्रातृव्यो
भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मै कमध्वर्युरा श्रावयतीति छन्दसां
वीर्यायेति ब्रूयादेतद्वै (२०)

छन्दसां वीर्यमा श्रावयास्तु श्रौषड्यज्ञ ये यजामहे वषट्कारो

य एवं वेद॒ सर्वी॑र्यै॒रेव॒ छन्दो॑भिरर्चति॒ यत्किं॑ चार्चति॒ यदिन्द्रो॑
वृत्रम॑हन्नमे॒ध्यं तद्यद्य॑ती॒नपाव॑पदमे॒ध्यं तदथ॑ कस्मा॑दैन्द्रो॒ यज्ञ आ
सऽ॒स्थातो॑रित्या॒हुरिन्द्र॑स्य॒ वा ए॒षा य॒ज्ञिया॑ त॒नूर्यद्य॑ज्ञस्तामे॒व
तद्य॑जन्ति॒ य एवं॑ वेदो॒पैनं॑ य॒ज्ञो न॑मति॥ (२१)

स छन्दसां वीर्यं वा एव तदष्टौ च॥ [७]

आ॒यु॒र्दा अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒णो घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि।
घृ॒तम्पी॒त्वा मधु॑ चारु॒ गव्यं॑ पि॒तेव॑ पु॒त्रम॑भि र॒क्षता॑दिमम्। आ वृ॑श्च्यते
वा ए॒तद्य॑ज॒मानो॑ऽग्नि॒भ्यां यदे॑नयोः शृ॒तंकृ॑त्याथा॒न्यत्रा॑वभृथम॒वैत्या॑युर्दा
अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒ण इत्य॑वभृथम॒वैष्यञ्जु॑हया॒दाहु॑त्यै॒वैनौ॑ शमयति॒
नार्ति॑मा॒र्च्छति॒ यज॑मानो॒ यत्कु॑सी॒दम् (२२)

अप्र॑ती॒त्तम्म॑यि॒ येन॑ य॒मस्य॑ ब॒लिना॒ चरा॑मि। इ॒हैव॑
सन्नि॒रव॑दये॒ तदे॑तत्तद॒ग्ने अनृ॑णो भ॒वामि॑। वि॒श्वलो॑प वि॒श्वदा॑वस्य
त्वा॒सञ्जु॑होम्य॒ग्धादे॑कोऽहु॒तादे॑कः॒ सम॑स॒नादे॑कः। ते नः॑ कृ॒ण्वन्तु
भे॒षज॑ः स॒दः सहो॑ वरे॒ण्यम्। अ॒यं नो॒ नभ॑सा पु॒रः सऽ॒स्फा॒नो
अभि॑ र॒क्षतु॑। गृ॒हाणा॒मसं॑मर्त्यै॒ ब॒हवो॑ नो गृ॒हा अ॑सन्। स त्वं
नः॑ (२३)

न॒भ॒स॒स्प॒त ऊ॒र्जं नो॑ धेहि भ॒द्रया॑। पु॒न॒र्नो न॑ष्टमा कृ॒धि
पु॒न॒र्नो र॒यिमा॑ कृ॒धि। दे॒वं सऽ॒स्फा॒न सह॑स्रपोषस्यै॒शिषे॑ स नो॑
रा॒स्वाज्या॑निः॒ रा॒य॒स्पोष॑ः सु॒वीर्य॑ः सं॒वत्स॒रीणा॑ः स्व॒स्तिम्।

अ॒ग्नि॒र्वा॒व य॒म इ॒यं य॒मी कु॒सीदं॑ वा ए॒तद्य॑मस्य॒ यज॑मान॒ आ द॑त्ते
यदोष॑धीभिर्वेदि॑ः स्तृ॒णाति॒ यदनु॑पौष्य॒ प्रया॒याद्वा॑वब॒द्धमे॑नम् (२४)

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के ने॑नीये॒रन् यत्कु॑सी॒दम॑प्र॒तीत्त॑म्मयीत्युपौषती॒हैव॑
सन् य॒मं कु॒सीदं॑ नि॒रव॑दाया॒नृणः॑ सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति॒ यदि॑ मि॒श्रमि॑व
चरे॑दञ्जलिना॒ सक्तू॑न्प्रदा॒व्ये जु॒हुया॑देष॒ वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रो यत्प्र॑दा॒व्यः
स ए॒वैन॑ः स्वद॒यत्य॑ह्ना॒ वि॒धान्या॑मेकाष्ट॒काया॑मपू॒षं चतुः॑शरावम्प॒क्त्वा
प्रा॒तरे॑तेन॒ कक्ष॑मुपौषेद्यदि॑ (२५)

दह॑ति पु॒ण्य॒समं॑ भवति॒ यदि॒ न दह॑ति पा॒प॒सम॑मे॒तेन॑
ह स्म॒ वा ऋ॒षयः॑ पु॒रा वि॒ज्ञाने॑न दी॒र्घस॒त्रमु॑प॒ यन्ति॒ यो वा
उ॒पद्र॒ष्टार॑मु॒पश्रो॑तार॒मनु॑ख्या॒तारं॑ वि॒द्वान् यज॑ते॒ सम॑मुष्मि॑ल्लो॒क
इ॒ष्टापूर्ते॑न॒ गच्छ॑तेऽग्नि॒र्वा उ॒पद्र॒ष्टा वा॒युरु॑प॒श्रोता॑ऽऽदि॒त्योऽनु॑ख्या॒ता
तान् य ए॒वं वि॒द्वान् यज॑ते॒ सम॑मुष्मि॑ल्लो॒क इ॒ष्टापूर्ते॑न॒ गच्छ॑तेऽयं
नो॒ नभ॑सा पु॒रः (२६)

इत्या॑हाऽग्नि॒र्वै नभ॑सा पु॒रोऽग्नि॑मे॒व तदा॑है॒तन्मे॑ गोपा॒येति॑ स
त्वं नो॑ नभसस्प॒त इत्या॑ह वा॒युर्वै नभ॑सस्प॒तिर्वा॒युमे॒व तदा॑है॒तन्मे॑
गोपा॒येति॑ दे॒वं स॑ऽस्फा॒नेत्या॑हासौ वा आ॒दि॒त्यो दे॒वः स॑ऽस्फा॒नं
आ॒दि॒त्यमे॒व तदा॑है॒तन्मे॑ गोपा॒येति॑॥ (२७)

ए॒तं यु॒वा॒नं॒ परि॑ वो द॒दामि॑ ते॒न॒ क्रीड॑न्तीश्चरत प्रियेण॑। मा नः॑
शा॒प्त ज॒नुषा॑ सु॒भागा रा॒यस्पोषे॑ण॒ समि॑षा म॒देम॑। नमो॑ महि॒म्न उ॒त
चक्षु॑षे ते॒ मरु॑ताम्पित॒स्तद॑हं गृ॒णामि॑। अनु॑ मन्यस्व सु॒यजा॑ यजाम॒
जुष्टं॑ दे॒वाना॑मि॒दम॑स्तु ह॒व्यम्। दे॒वाना॑मेष उ॒पना॒ह आ॑सीद॒पां गर्भ॑
ओष॑धीषु न्य॒क्तः। सोम॑स्य द्र॒प्सम॑वृणीत पू॒षा (२८)

बृ॒हन्न॑द्रि॒रभ॑वत्तदे॒षाम्। पि॒ता व॒त्सना॑म्पति॒रघ्नियाना॑मथो पि॒ता
म॒हता॑ गर्ग॒राणाम्। व॒त्सो ज॒रायु॑ प्रति॒धुक्पी॒यूषं आ॑मिक्षा॒ मस्तु॑
घृ॒तम॑स्य॒ रेतः॑। त्वां गावो॑ऽवृणत रा॒ज्याय॒ त्वाꣳ ह॑वन्त म॒रुतः॑
स्व॒र्काः। वर्ष्म॑न्क्ष॒त्रस्य॑ क॒कुभि॑ शिश्रिया॒णस्ततो॑ न उ॒ग्रो वि भ॑जा॒
वसू॑नि। व्यृ॒द्धेन॒ वा ए॒ष प॒शुना॑ यजते॒ यस्यै॒तानि॑ न क्रि॒यन्त॑ ए॒ष
ह॒ त्वै समृ॑द्धेन यजते॒ यस्यै॒तानि॑ क्रि॒यन्ते॑॥ (२९)

पू॒षा क्रि॒यन्त॑ ए॒षोऽष्टौ च॑॥ [९]

सू॒र्यो दे॒वो दि॒विष॑द्भ्यो॒ धा॒ता क्ष॒त्राय॑ वा॒युः प्र॒जाभ्यः॑।
बृ॒हस्प॑ति॒स्त्वा प्र॒जाप॑तये॒ ज्योति॑ष्मतीं जुहोतु। यस्या॑स्ते
हरि॑तो॒ गर्भो॑ऽथो॒ योनि॑र्हरि॒ण्ययी॑। अङ्गा॒न्यहु॑ता॒ यस्यै॒ तां दे॒वैः
सम॑जीगमम्। आ वर्त॑न वर्तय नि नि॒वर्त॑न वर्तयेन्द्रं न॒र्दबु॑द।
भू॒म्याश्च॑त॒स्रः प्र॑दिश॒स्ताभि॑रा वर्त॑या पुनः॑। वि ते॑ भि॒नद्भि॑ त॒करीं॑
वि योनिं॑ वि गे॒वीन्यौ॑। वि (३०)

मा॒तरं॑ च पु॒त्रं च॒ वि गर्भं॑ च ज॒रायु॑ च। ब॒हिस्ते॑ अस्तु बा॒लिति॑।

उ॒रु॒द्र॒प्सो वि॒श्वरूप॒ इन्द्रुः प॒वं॒मानो॒ धी॒रं आ॒नञ्ज॒ गर्भ॑म्। ए॒क॒पदी॑
द्वि॒पदी॑ त्रि॒पदी॑ चतु॑ष्पदी पञ्च॑पदी षट्पदी सप्त॑पद्यष्टा॑पदी भुव॑नानु
प्रथ॑ताꣳ स्वाहा॑। म॒ही द्यौः पृथि॑वी च न इ॒मं य॒ज्ञमि॑मिक्षताम्।
पि॒पृतां नो॒ भरी॑मभिः॥ (३१)

ग्वीन्यौ वि चतुश्चत्वारिꣳशच्चा॥ [१०]

इ॒दं वा॑मा॒स्ये ह॒विः प्रि॒यमिन्द्रा॑बृहस्पती। उ॒क्थ॑म्मदंश्च शस्यते।
अ॒यं वां परि॑ पिच्यते सोमं इन्द्राबृहस्पती। चारु॑र्मदाय पीतये॑।
अ॒स्मे इन्द्रा॑बृहस्पती र॒यिं ध॑त्तꣳ शत॒ग्विन॑म्। अ॒श्वाव॑न्तꣳ
सह॑स्त्रिणम्। बृह॒स्पति॑र्नः परि॑ पातु प॒श्चादु॑तोत्तर॒स्मादध॑रादघा॒योः।
इन्द्रः॑ पु॒रस्ता॑दुत म॒ध्यतो॒ नः सखा॑ सखि॒भ्यो वरि॑वः कृणोतु। वि
ते विष्व॑ग्वात॒जूता॑सो अग्ने॒ भामा॑सः (३२)

शु॒चे शुच॑यश्चरन्ति। तुवि॒म्रक्षा॑सो दि॒व्या नव॑ग्वा वना॑ वनन्ति
धृष॑ता रु॒जन्तः। त्वाम॑ग्ने मानु॑षीरीडते विशो॑ होत्रा॒विदं विवि॑चिꣳ
रत्न॑धात॒मम्। गुहा॑ सन्तꣳ सुभग॑ वि॒श्वदर्श॑तं तुविष्म॒णसꣳ सुय॑जं
घृ॒तश्रि॑यम्। धा॒ता द॑दातु नो र॒यिमी॑शा॒नो जग॑त॒स्पतिः॑। स नः
पूर्णे॑न वावनत्। धा॒ता प्र॒जाया॑ उ॒त रा॒य ई॒शे धा॑तेदं वि॒श्वम्भु॑वनं
ज॒जान॑। धा॒ता पु॒त्रं यज॑मानाय॒ दाता॑ (३३)

तस्मा॑ उ ह॒व्यं घृ॒तव॑द्विधेमा। धा॒ता द॑दातु नो र॒यिं प्राची॑
जी॒वातु॑मक्षिताम्। व॒यं दे॒वस्य॑ धीमहि सु॒मतिꣳ स॒त्यरा॑धसः। धा॒ता

ददातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीदुषे दुरोणे। तस्मै देवा
अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः। अनु नो-
ऽद्यानुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम्। अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे
मयः। अन्विदनुमते त्वम् (३४)

मन्यासै शं च नः कृधि। क्रत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आयूँषि
तारिषः। अनु मन्यतामनुमन्यमाना प्रजावन्तः रयिमक्षीयमाणम्।
तस्यै वयः हेडसि मापि भूम सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु।
यस्यामिदं प्रदिशि यद्विरोचतेऽनुमतिं प्रति भूषन्त्यायवः। यस्या
उपस्थ उर्वन्तरिक्षः सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु (३५)

राकामहः सुहवाः सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा
बोधतु त्वना। सीव्यत्वपः सूच्याऽच्छिद्यमानया ददातु वीरः
शतदायमुक्थ्यम्। यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि
दाशुषे वसूनि। ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषः
सुभगे रराणा। सिनीवालि या सुपाणिः। कुहूमहः सुभगा
विद्वानापसमस्मिन् यज्ञे सुहवा जोहवीमि। सा नो ददातु
श्रवणम्पितृणां तस्यास्ते देवि हविषा विधेम। कुहूर्देवानाममृतस्य
पत्नी हव्या नो अस्य हविषश्चिकेतु। सं दाशुषे किरतु भूरि वामः
रायस्पोष चिकितुषे दधातु॥ (३६)

भामासो दाता त्वमन्तरिक्षः सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु श्रवणं चतुर्विंशतिश्च॥—[११]

वि वा एतस्या वांयो इमे वै चित्तश्चाग्निर्भूतानां देवा वा अभ्यातानानृतापाङ्गाष्ट्रकामाय देविका
 वास्तौष्पते त्वमग्ने बृहदेकादश॥—————[१२] वि वा एतस्येत्याह मृत्युर्गन्धर्वोऽव रुन्धे मध्यतस्त्वमग्ने
 बृहथ्यद्वत्वारिंशत्॥४६॥ वि वा एतस्य प्रियासः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

वि वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ऋ॑ध्यते॒ यस्य॑ ह॒विर॑तिरिच्यते॒ सूर्यो॑ दे॒वो दि॑विष॒द्ध्य इ॒त्याह॑ बृह॒स्पति॑ना चै॒वास्य॑ प्र॒जाप॑तिना च य॒ज्ञस्य॑ व्यृ॒द्धम॑पि॒ वप॑ति॒ रक्षा॑ंसि॒ वा ए॒तत्प॒शुः स॑चन्ते॒ यदे॑कदे॒वत्य॑ आल॑ब्धो भू॒यान्भ॑वति॒ यस्या॑स्ते ह॒रितो॑ गर्भ॒ इत्या॑ह दे॒वत्रै॑वेना॑ गम॒यति॑ रक्ष॑साम॒प॑हत्या॒ आ वर्त॑न वर्त॒येत्या॑ह (१)

ब्रह्म॑णै॒वेन॑मा वर्त॒यति॒ वि ते॑ भि॒नन्नि॑ त॒क॒रीमि॒त्याह॑ यथा॒य॒जुरे॑वैतदु॒रु॒द्रप्सो॑ वि॒श्वरू॑प॒ इन्दु॑रि॒त्याह॑ प्र॒जा वै प॒शव॒ इन्दुः॑ प्र॒जयै॑वेन॑ प॒शुभिः॑ स॒म॑र्धयति॒ दिवं॑ वै य॒ज्ञस्य॑ व्यृ॒द्धं ग॑च्छति॒ पृथि॒वीम॑तिरि॒क्तन्त॑द्यन्न॒ शम॑ये॒दार्ति॑माच्छे॒द्यज॑मानो म॒ही द्यौः पृथि॒वी च॑ न॒ इति॑ (२)

आ॒ह द्या॒वापृथि॒वीभ्या॑मे॒व य॒ज्ञस्य॑ व्यृ॒द्धं चा॑तिरि॒क्तं च॑ शम॒यति॒ नार्ति॑माच्छे॒ति यज॑मानो भ॒स्मना॑ऽभि॒ समू॑हति॒ स्वगा॑कृ॒त्या अथो॑ अ॒नयो॑र्वा ए॒ष गर्भो॑ऽनयो॒रेवेन॑ दधाति॒ यदे॒वद्ये॑दति॒ तद्रे॒चये॑द्यन्नाव॒द्येत्प॒शोरा॑ल॒ब्धस्य॑ ना॒व द्येत्॑ पु॒रस्ता॒न्नाभ्या॑ अ॒न्यदे॒वद्ये॑दुप॒रि॒ष्टाद॒न्यत्पु॒रस्ता॒द्वै नाभ्यै॑ (३)

प्रा॒ण उ॒परि॑ष्टाद॒पानो॑ या॒वाने॒व प॒शुस्त॑स्या॒व द्य॑ति वि॒ष्णावे॑ शि॒पिवि॒ष्टाय॑ जुहोति॒ यद्वै य॒ज्ञस्या॑तिरिच्यते॒ यः प॒शोर्भू॑मा या

पुष्टिस्तद्विष्णुः शिपिविष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यतिरिक्तस्य
 शान्त्या अष्टाप्रह्विरण्यं दक्षिणाऽष्टापदी ह्येषात्मा नवमः पशोरास्या
 अन्तरकोश उष्णीषेणाविष्टितं भवत्येवमिव हि पशुरुल्बमिव चर्मव
 माऽसमिवास्थीव यावानेव पशुस्तमात्वाव रुन्धे यस्येषा यज्ञे
 प्रायश्चित्तिः क्रियते इष्ट्वा वसीयान्भवति॥ (४)

वर्तयेत्याह न इति वै नाम्ना उल्बमिवैकविंशतिश्च॥ [१]

आ वा॒यो भूष शुचि॑पा॒ उप॑ नः सु॒हस्रं॑ ते न॒युतो॑ विश्व॒वार।
 उपो॑ ते अ॒न्धो म॒द्यम॑यामि॒ यस्य॑ देव दधि॒षे पूर्व॑पेयम्। आकू॑त्यै
 त्वा॒ कामा॑य त्वा स॒मृधे॑ त्वा कि॒क्कि॒टा ते॒ मनः॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑
 कि॒क्कि॒टा ते॑ प्रा॒णं वा॒यवे॑ स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा ते॒ चक्षुः॑ सू॒र्याय॑ स्वाहा॑
 कि॒क्कि॒टा ते॒ श्रोत्रं॑ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑ऽ स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा ते॒ वाच॑ऽ
 सर॑स्वत्यै॒ स्वाहा॑ (५)

त्वं तुरी॒या व॒शिनी॑ व॒शासि॑ स॒कृद्य॑त्त्वा॒ मन॑सा॒ गर्भ॑ आशयत्।
 व॒शा त्वं व॒शिनी॑ गच्छ दे॒वान्स॒त्याः सं॑न्तु॒ यज॑मानस्य॒ कामाः॑।
 अ॒जासि॑ रयि॒ष्ठा पृ॑थि॒व्याऽ सी॑दो॒र्ध्वान्तरि॑क्षमुप॑ तिष्ठस्व दि॒वि ते॑
 बृ॒हद्भाः॑। तन्तु॑ त॒न्वत्र॑ज॒सो भा॑नुमन्वि॒हि ज्योति॑ष्मतः प॒थो र॑क्ष धि॒या
 कृ॒तान्। अ॒नुल्ब॑णं व॒यत॑ जो॒गुवाम॑पो॒ मनु॑र्भव ज॒नया॑ दैव्यं॒ जन॑म्।
 मन॑सो ह॒विर॑सि प्र॒जाप॑ते॒र्वर्णो॑ गात्रा॒णां ते॒ गात्र॑भाजो॒ भूया॑स्म॥ (६)

सरस्वत्यै स्वाहा मनुष्योदश च॥ [२]

इमे वै सहास्तान्ते वायुर्व्यवात्ते गर्भमदधातान्तः सोमः
 प्राजिनयदग्निरग्रसत् स एतं प्रजापतिराग्नेयमृष्टाकंपालमपश्यत्तं
 निरवपत्तेनैवैनामग्नेरधि निरक्रीणात्तस्मादप्यन्यदेवत्यामालभमान
 आग्नेयमृष्टाकंपालं पुरस्तान्निर्वपेदग्नेरेवैनामधि निष्क्रीया लभते
 यत् (७)

वायुर्व्यवात्तस्माद्वायव्या यदिमे गर्भमदधातां तस्माद्वावा-
 पृथिव्या यत्सोमः प्राजिनयदग्निरग्रसत् तस्मादग्नीषोमीया
 यदनयोर्वियत्योर्वागवदत्तस्मात्सारस्वती यत्प्रजापतिरग्नेरधि
 निरक्रीणात्तस्मात्प्राजापत्या सा वा एषा सर्वदेवत्या यदजा वशा
 वायव्यामा लभेत भूतिकामो वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव
 स्वेन (८)

भागधेयेनोप धावति स एवैनं भूतिं गमयति द्वावापृथिव्यामा
 लभेत कृषमाणः प्रतिष्ठाकामो दिव एवास्मै पर्जन्यो वर्षति
 व्यस्यामोषधयो रोहन्ति समर्धुकमस्य सस्यम्भवत्यग्नीषोमीयामा
 लभेत यः कामयेतान्नवानन्नादः स्यामित्यग्निनैवान्नमव रुन्धे
 सोमेनान्नाद्यमन्नवानेवान्नादो भवति सारस्वतीमा लभेत यः (९)

ईश्वरो वाचो वदितोः सन्वाचं न वदेद्वाग्वै सरस्वती
 सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवास्मिन्वाचं दधाति
 प्राजापत्यामा लभेत यः कामयेतानभिजितमभि जयेयमिति
 प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरेवानभिजितमभि जयति

वाय॒व्य॒यो॒पाक॑रोति वा॒योरे॒वैना॑मव॒रुध्या ल॑भत॒ आकू॑त्यै त्वा॒
कामा॑य त्वा (१०)

इत्या॑ह यथाय॒जुरे॒वैतत्कि॑क्किटा॒कारं जु॑होति कि॒क्किटा॒कारेण॑
वै ग्रा॒म्याः प॒शवो॑ रमन्ते प्रा॒रण्याः प॑तन्ति यत्कि॑क्किटा॒कारं जु॑होति
ग्रा॒म्याणां॑ प॒शूनां धृ॑त्यै पर्य॒ग्नौ क्रि॒यमाणे जु॑होति जीव॑न्तीमे॒वैना॑
सुव॑र्गं लो॒कङ्ग॑मयति त्वं तु॒रीया व॒शिनी व॒शासीत्या॑ह दे॒वत्रै॒वैनां॑
गम॑यति स॒त्याः स॑न्तु यज॑मानस्य॒ कामा॑ इत्या॑हैष वै कामः (११)

यज॑मानस्य॒ यदना॑र्त उ॒द्वचं गच्छ॑ति तस्मा॑दे॒वमा॑हाजासि
रयि॑ष्ठेत्या॑हैष्वे॒वैनां॑ लो॒केषु प्र॑तिष्ठापयति दि॒वि ते बृ॑हद्भा
इत्या॑ह सुव॑र्ग ए॒वास्मै लो॒के ज्योति॑र्दधाति तन्तुं त॒न्वत्रज॑सो
भा॒नुम॒न्विहीत्या॑हे॒माने॒वास्मै लो॒कां ज्योति॑ष्मतः करोत्यनु॒ल्बणं॑
व॑यत॒ जोगु॑वा॒मप॒ इति॑ (१२)

आ॒ह यदे॒व य॒ज्ञ उ॒ल्बणं॑ क्रि॒यते तस्यै॒वैषा शान्ति॑र्मनु॒र्भव॑
ज॒नया दै॒व्यं ज॒नमि॒त्याह मा॒नुव्यो वै प्र॒जास्ता ए॒वाद्याः॑
कुरु॑ते मन॑सो ह॒विर॒सीत्या॑ह स्व॒गाकू॑त्यै गात्रा॑णां ते गात्र॒भाजो॑
भूया॑स्मेत्या॑हाऽऽशि॒षमे॒वैता॒मा शा॑स्ते तस्यै॒ वा ए॒तस्या॑
एक॑मे॒वादे॒वय॑जनं॒ यदाल॑ब्धायाम॒भ्रः (१३)

भव॑न्ति यदाल॑ब्धायाम॒भ्रः स्याद॑प्सु वा॑ प्र॒वेशये॑त्सर्वा॑
वा प्रा॒श्नीया॑द्यद॒प्सु प्र॒वेशये॑द्यज्ञ॒वेश॑सं कुर्या॑त्सर्वा॑मे॒व

प्राश्नीयादिन्द्रियमेवात्मन्यत्ते सा वा एषा त्रयाणामेवावरुद्धा
संवत्सरसदः सहस्रयाजिनो गृहमेधिनुस्त एवैतया यजेरन्तेषामेवैषाप्त

यत्स्वेन सारस्वतीमा लभेत् यः कामाय त्वा कामोऽप इत्यभ्रो द्विचत्वारिंशच्च॥ [३]

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं च मनश्च
शक्नोतीश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च बृहच्च रथन्तरं च प्रजापतिर्जया निन्द्राय
वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु तस्मै विशः समनमन्त सर्वाः
स उग्रः स हि हव्यो बभूव देवासुराः संयत्ता आसन्त्स इन्द्रः
प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एताञ्जयान्प्रायच्छत्तानं जुहोत्ततो वै देवा
असुरानजयन् यदजयन्तञ्जयानां जयत्वः स्पर्धमानेनैते होतव्या
जयत्येव तां पृतनाम्॥ (१५)

उप पञ्चविंशतिश्च॥ [४]

अग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां यमः पृथिव्या
वायुरन्तरिक्षस्य सूर्यो दिवश्चन्द्रमा नक्षत्राणां बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः
सत्यानां वरुणोऽपाः समुद्रः स्रोत्यानामन्नः साम्राज्यानामधिपति
तन्मावतु सोम ओषधीनां सविता प्रसवानां रुद्रः पशूनां
त्वष्टा रूपाणां विष्णुः पर्वतानाम्मरुतो गुणानामधिपतयस्ते
मावन्तु पितरः पितामहाः परेऽवरे ततोस्ततामहा इह मावता
अस्मिन्ब्रह्मन् अस्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्यां पुरोधायाम्स्मिन्कर्मन्स्यां

देवहूत्याम्॥ (१६)

अवरे सप्तदश च॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा
एतानभ्यातानानपश्यन्तानभ्यातन्वत यद्देवानां कर्मासीदार्ध्यत
तद्यदसुराणां न तदार्ध्यत येन कर्मणेश्चेत्तत्र होतव्या ऋध्नोत्येव
तेन कर्मणा यद्विश्वे देवाः समभरन्तस्मादभ्याताना वैश्वदेवा
यत्प्रजापतिर्जयान्प्रायच्छुत्तस्माञ्जयाः प्राजापत्याः (१७)

यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत तद्राष्ट्रभृताः राष्ट्रभृत्वन्ते देवा
अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत जयैरजयन्त्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत
यद्देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत तदभ्यातानानामभ्यातानत्वं
यञ्जयैरजयन्तञ्जयानां जयत्वं यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत तद्राष्ट्रभृताः
राष्ट्रभृत्वं ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स
एताञ्जुहयादभ्यातानैरेव भ्रातृव्यानभ्यातनुते जयैर्जयति राष्ट्रभृद्धी
राष्ट्रमा दत्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ (१८)

प्राजापत्याः सौष्टादश च॥ [६]

ऋताषाडृतधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोऽप्सरस ऊर्जो नाम
स इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा ताभ्यः
स्वाहा संहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयोऽप्सरस

आयुवः सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो
बेकुरयो भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरसः
स्तवाः प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनः (१९)

गन्धर्वस्तस्यर्क्षामान्यप्सरसो वह्नय इषिरो विश्वव्यचा
वातो गन्धर्वस्तस्यापोऽप्सरसो मुदा भुवनस्य पते यस्य
त उपरि गृहा इह च। स नो रास्वाज्यानि५ रायस्पोष५
सुवीर्य५ संवत्सरीणा५ स्वस्तिम्। परमेष्ठ्यधिपतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य
विश्वमप्सरसो भुवः सुक्षितिः सुभूतिर्भद्रकृत्सुवर्वाङ्गर्जन्यो
गन्धर्वस्तस्य विद्युतोऽप्सरसो रुचो दूरेहेतिरमृडयः (२०)

मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरुवश्चारुः कृपणकाशी
कामो गन्धर्वस्तस्याधयोऽप्सरसः शोचयन्तीर्नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रं
पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहा स नो
भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च। उरु ब्रह्मणेऽस्मै क्षत्राय
महि शर्म यच्छ॥ (२१)

मनोऽमृडयः षट्त्वारिंशच्च॥

[७]

राष्ट्रकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रमव
रुन्धे राष्ट्रमेव भवत्यात्मने होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं प्रजा
राष्ट्रम्पशवो राष्ट्रं यच्छ्रेष्ठो भवति राष्ट्रेणैव राष्ट्रमव रुन्धे वसिष्ठः
समानानां भवति ग्रामकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं

संजाता राष्ट्रैवास्मै राष्ट्रं संजातानव रुन्धे ग्रामी (२२)

एव भवत्यधिदेवने जुहोत्यधिदेवन एवास्मै सजातानव रुन्धे
त एनमवरुद्धा उपे तिष्ठन्ते रथमुख ओजस्कामस्य होतव्या ओजो
वै राष्ट्रभूत ओजो रथ ओजसैवास्मा ओजोऽव रुन्ध ओजस्व्यैव
भवति यो राष्ट्रादपभूतः स्यात्तस्मै होतव्या यावन्तोऽस्य रथाः
स्युस्तान्ब्रूयाद्युङ्घमिति राष्ट्रमेवास्मै युनक्ति (२३)

आहुतयो वा एतस्याक्लृप्ता यस्य राष्ट्रं न कल्पते स्वरथस्य
दक्षिणं चक्रं प्रवृह्य नाडीमभि जुहुयादाहुतीरेवास्य कल्पयति ता
अस्य कल्पमाना राष्ट्रमनु कल्पते सङ्ग्रामे संयत्ते होतव्या राष्ट्रं
वै राष्ट्रभूतो राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते ये सङ्ग्रामं संयन्ति
यस्य पूर्वस्य जुह्वति स एव भवति जयति तं सङ्ग्रामं मान्धुक
इध्मः (२४)

भवत्यङ्गारा एव प्रतिवेष्टमाना अमित्राणामस्य सेनां
प्रति वेष्टयन्ति य उन्माद्येतस्मै होतव्या गन्धर्वाप्सरसो वा
एतमुन्मादयन्ति य उन्माद्यत्येते खलु वै गन्धर्वाप्सरसो
यद्राष्ट्रभूतस्तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहेति जुहोति तेनैवैनच्छमयति
नैयग्रोध औदुम्बर आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवत्येते वै
गन्धर्वाप्सरसा गृहाः स्व एवैनान् (२५)

आयतने शमयत्यभिचरता प्रतिलोमं होतव्याः प्राणानेवास्य

प्रतीचः प्रति यौति तं ततो येन केन च स्तृणुते स्वकृत इरिणे
 जुहोति प्रदरे वैतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतं निर्ऋतिगृहीत एवैनं
 निर्ऋत्या ग्राहयति यद्वाचः क्रूरन्तेन वषट्करोति वाच एवैनं क्रूरेण
 प्र वृश्चति ताजगार्तिमाच्छति यस्य कामयेतान्नाद्यम् (२६)

आ ददीयेति तस्य सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य पत
 इति तृणानि सं गृह्णीयात्प्रजापतिर्वै भुवनस्य पतिः प्रजा-
 पतिनैवास्यान्नाद्यमा दत्त इदमहममुष्यामुष्यायणस्यान्नाद्यं
 हरामीत्याहान्नाद्यमेवास्य हरति षड्विहरति षड्वा ऋतवः
 प्रजापतिनैवास्यान्नाद्यमादायर्तवोऽस्मा अनु प्र यच्छन्ति (२७)

यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात्तः स्थलेऽवसाय्यं ब्रह्मौदनं
 चतुःशरावम्पुक्त्वा तस्मै होतव्या वर्षं वै राष्ट्रभृतो वर्षं स्थलं
 वर्षणैवेनं वर्षं समानानां गमयति चतुःशरावो भवति दिक्ष्वैव
 प्रति तिष्ठति क्षीरे भवति रुचमेवास्मिन्दधात्युद्धरति श्रुतत्वाय
 सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय चत्वारं आर्षेयाः प्राश्नन्ति दिशामेव
 ज्योतिषि जुहोति॥ (२८)

ग्रामी युन्क्तीधमः स्व एवेनान्नाद्यं यच्छन्त्येकान्नपञ्चाशच्च॥ [८]

देविका निर्वपेत्प्रजाकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि व
 खलु वै प्रजाश्छन्दोभिरेवास्यै प्रजाः प्र जनयति प्रथमं धातारं
 करोति मिथुनी एव तेन करोत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका

प्र सिनीवाली जंनयति प्रजास्वेव प्रजातासु कुह्वा वाचं दधात्येता
एव निर्वपेत्पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि (२९)

इव खलु वै पशवश्छन्दोभिरेवास्मै पशून् जंनयति प्रथमं
धातारं करोति प्रैव तेन वापयत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते
राका प्र सिनीवाली जंनयति पशूनेव प्रजातान्कुह्वा प्रतिष्ठापयत्येता
एव निर्वपेद्भामकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै
ग्रामश्छन्दोभिरेवास्मै ग्रामम् (३०)

अव रुन्धे मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवैनं ग्रामस्य
दधात्येता एव निर्वपेज्योगामयावी छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि
खलु वा एतमभि मन्यन्ते यस्य ज्योगामयति छन्दोभिरेवैनमगदं
करोति मध्यतो धातारं करोति मध्यतो वा एतस्याक्लृप्तं यस्य
ज्योगामयति मध्यत एवास्य तेन कल्पयत्येता एव निः (३१)

वपेद्यं यज्ञो नोपनमेच्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि
खलु वा एतं नोप नमन्ति यं यज्ञो नोपनमति प्रथमं धातारं
करोति मुखत एवास्मै छन्दांसि दधात्युपैनं यज्ञो नमत्येता
एव निर्वपेदीजानश्छन्दांसि वै देविका यातयामानीव खलु वा
एतस्य छन्दांसि य ईजान उत्तमं धातारं करोति (३२)

उपरिष्ठादेवास्मै छन्दांस्ययातयामान्यव रुन्ध उपैनमुत्तरो

यज्ञो नमत्येता एव निर्वपेद्यम्मेधा नोपनमेच्छन्दांसि वै
 देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतं नोप नमन्ति यम्मेधा नोपनमति
 प्रथमं धातारं करोति मुखत एवास्मै छन्दांसि दधात्युपै नम्मेधा
 नमत्येता एव निर्वपेत् (३३)

रुक्कामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै
 रुक्छन्दाभिरेवास्मिन्नुचं दधाति क्षीरे भवन्ति रुचमेवास्मिन्दधति
 मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवैनं रुचो दधाति गायत्री
 वा अनुमतिस्त्रिष्टुग्राका जगती सिनीवाल्यानुष्टुप्कुहूर्धाता
 वषट्कारः पूर्वपक्षो राकापरपक्षः कुहूरमावास्या सिनीवाली
 पौर्णमास्यनुमतिश्चन्द्रमा धाताऽष्टौ (३४)

वसवोऽष्टाक्षरा गायत्र्येकादश रुद्रा एकादशाक्षरा
 त्रिष्टुब्धादशादित्या द्वादशाक्षरा जगती प्रजापतिरनुष्टुब्धाता
 वषट्कार एतद्वै देविकाः सर्वाणि च छन्दांसि सर्वाश्च देवता
 वषट्कारस्ता यथ्सह सर्वा निर्वपेदीश्वरा एनं प्रदहो द्वे प्रथमे निरुप्य
 धातुस्तृतीयं निर्वपेत्तथो एवोत्तरे निर्वपेत्तथैनं न प्र दहन्त्यथो यस्मै
 कामाय निरुप्यन्ते तमेवाभिरुपाप्नोति॥ (३५)

पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि ग्रामङ्कल्पयत्येता एव निरुत्तमन्धातारं करोति मेधा नमत्येता
 एव निर्वपेदष्टौ दहन्ति नवं च (९) देविकाः प्रजाकामो मिथुनी पशुकाम॥ [९]

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्त्स्वावेशो अनमीवो भवा नः।
 यत्त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे। वास्तोष्पते
 शग्मया स॒सदा ते सक्षीमहि॑ र॒ण्वया गातु॑मत्या॑। आवः॒ क्षेम॑ उ॒त
 योगे॒ वरं॑ नो यूय॑म्पात स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः। यत्सा॒यं प्रा॑तरग्निहोत्रं
 जुहोत्या॑हुतीष्टका ए॒व ता उप॑ धत्ते (३६)

यज॑मानोऽहोरा॒त्राणि॑ वा ए॒तस्येष्ट॑का य आहि॑ताग्निर्यत्सा॒यं
 प्रा॑तर्जुहोत्यहोरा॒त्राण्येवा॑स्वेष्ट॑काः कृत्वोप॑ धत्ते दश॑ समा॒नत्र॑ जुहोति
 दशा॑क्षरा वि॒राड्विराज॑मेवा॒स्वेष्ट॑कां कृत्वोप॑ धत्तेऽथो॑ वि॒राज्ये॒व
 य॒ज्ञमा॑प्नोति चित्य॑श्चित्योऽस्य भवति॒ तस्मा॑द्यत्र दशो॑षित्वा प्र॒याति॑
 तद्य॑ज्ञवा॒स्त्ववा॑स्त्वे॒व तद्य॑त्ततो॑ऽर्वा॒चीनम्॑ (३७)

रु॒द्रः खलु॑ वै वा॑स्तोष्प॒तिर्यद॑हु॒त्वा वास्तोष्प॒तीयं॑ प्रया॒याद्बु॒द्र
 ए॒नं भू॒त्वाऽग्निर॑नू॒त्थाय॑ ह॒न्याद्वास्तोष्प॒तीयं॑ जुहोति भा॒गधे॑ये॒नैवैनं॑
 श॒मय॑ति॒ नार्ति॑मा॒र्च्छति॑ यज॑मानो यद्यु॒क्ते जु॑हुयाद्यथा प्र॒याते॑
 वास्ता॒वाहु॑तिं जुहोति॑ ता॒दृगे॒व तद्य॑दयु॒क्ते जु॑हुयाद्यथा क्षेम॑ आहु॑तिं
 जुहोति॑ ता॒दृगे॒व तद॑हु॒तम॑स्य वास्तोष्प॒तीयं॑ स्यात् (३८)

दक्षि॑णो यु॒क्तो भ॑वति स॒व्योऽयु॒क्तोऽथ॑ वास्तोष्प॒तीयं॑
 जुहोत्यु॒भय॑मे॒वाक॑र॒परि॑वर्गमे॒वैनं॑ श॒मय॑ति॒ यदे॒कया॑ जुहुयाद्द॒र्विहो॑मं
 कु॒र्यात्पु॑रोनुवा॒क्याम॑नू॒च्य या॒ज्यया॑ जुहोति सदे॒वत्वाय॑ यद्यु॒त
 आ॑द॒ध्याद्बु॒द्रं गृ॑हान॒न्वारो॑हयेद्यद॒वक्षा॑णान्य॒सं प्र॑क्षाप्य प्रया॒याद्यथा॑

यज्ञवेशसं वादहनं वा तादृगेव तदयं ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योः
समारोहयति (३९)

एष वा अग्रेयोनिः स्व एवैनं योनौ समारोहयत्यथो
खल्वाहुर्यदरण्योः समारूढो नश्येदुदस्याग्निः सीदेत्पुनराधेयः
स्यादिति या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तयेह्या रोहेत्यात्मन्समारोहयते
यजमानो वा अग्रेयोनिः स्वायामेवैनं योन्याः समारोहयते॥ (४०)

धृत्तेऽर्वाचीनः स्यात्समारोहयति पञ्चचत्वारिंशच्च॥ [१०]

त्वमग्ने बृहद्वयो दधासि देव दाशुषे। कविर्गृहपतिर्युवा॥
हव्यवाङ्गिरजरः पिता नो विभुर्विभावा सुदृशीको अस्मे।
सुगारुहपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्रियख्सम्मिमीहि श्रवांसि। त्वं
च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे। प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः।
ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणाम्महिषो मृगाणाम्। श्येनो
गृध्राणां स्वर्धितिर्वनानां सोमः (४१)

पवित्रमत्येति रेभन्। आ विश्वदेवः सत्पतिः सूक्तैरद्या
वृणीमहे। सत्यसंवः सवितारम्॥ आ सत्येन रजसा वर्तमानो
निवेशयन्नमृतम्मर्त्यं च। हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति
भुवना विपश्यन्। यथा नो अदितिः करत्पश्चे नृभ्यो यथा गवै।
यथा तोकाय रुद्रियम्। मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो
गोषु मा (४२)

नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितो वंधीरहविष्मन्तो
 नमसा विधेम ते। उदप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव
 घोषाः। गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावत्रा।
 ह२सैरिव सखिभिर्वावदद्विरश्मन्मयानि नहना व्यस्यन्।
 बृहस्पतिरभि कनिक्रदद्वा उत प्रास्तौदुच्चं विद्वा२ अंगायत्। एन्द्र
 सानसि२ रयिम् (४३)

सजित्वान२ सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्र संसाहिषे
 पुरुहूत शत्रूज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना
 वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। त्व२ सुतस्य पीतये सद्यो
 वृद्धो अजायथाः। इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो। भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा
 महान्भुवो विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः। भुवो नृ२श्च्यौलो विश्वस्मिन्भरे
 ज्येष्ठश्च मन्त्रः (४४)

विश्वचरुषणे। मित्रस्य चरुषणीधृतः श्रवो देवस्य सानसिम्।
 सत्यं चित्रश्रवस्तमम्। मित्रो जनान् यातयति प्रजानन्मित्रो
 दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि चष्टे सत्याय
 हव्यं घृतवद्विधेम। प्र स मित्र मर्तो अस्तु प्रयस्वान् यस्त
 आदित्य शिक्षति व्रतेन। न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनम२हो
 अश्नोत्यन्तितो न दूरात्। यत् (४५)

चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम्। मिनीमसि द्यविद्यवि।
 यत्किं चेदं वरुण दैव्ये जनेऽभिद्रोहम्ननुष्याश्चरामसि। अचिन्ती

यत्तव॒ धर्मा॑ यु॒योपि॑म मा न॒स्तस्मा॑देन॒सो दे॒व री॑रिषः। कि॒त॒वासो॑
यद्रि॑रि॒पुर्न दी॒वि यद्वा॑ घा स॒त्यमु॑त यन्न वि॒द्म। सर्वा॑ ता वि ष्य
शि॒थिरे॒वं दे॒वाथा॑ ते स्याम वरुण प्रि॒यासः॑॥ (४६)

सोमो गोषु मा रयिं मन्त्रो यच्छिथिरा सप्त च॥—————[११]

पूर्वर्षयोऽग्निना ये देवाः सूर्यो मा सन्त्वा नह्यामि वषट्कारः स खदिर उपयामगृहीतोऽसि यां वै
त्वे क्रतुं प्र देवमेकादश॥—————[१२] पूर्णा संहजान्तवाग्ने प्राणैरेव षट्त्रिंशत्॥३६॥ पूर्णा सन्ति देवाः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

पूर्णा पश्चादुत पूर्णा पुरस्तादुन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय।
तस्यां देवा अधि संवसन्त उत्तमे नाकं इह मादयन्ताम्। यत्ते देवा
अदधुर्भागधेयममावास्ये संवसन्तो महित्वा। सा नो यज्ञम्विपृहि
विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरम्। निवेशनी संगमनी वसूनां
विश्वा रूपाणि वसून्यावेशयन्ती। सहस्रपोषः सुभगा रराणा सा
न आ गन्वर्चसा (१)

संविदाना। अग्नीषोमौ प्रथमौ वीर्येण वसून्नुद्रानादित्यानिह
जिन्वतम्। माध्यः हि पौर्णमासं जुषेथां ब्रह्मणा वृद्धौ
सुकृतेन सातावथास्मभ्यः सहवीराः रयिं नि यच्छतम्।
आदित्याश्चाङ्गिरसश्चाग्नीनादधत ते दर्शपूर्णमासौ प्रैप्सन्तेषामङ्गिरसा
निरुतः हविरासीदथादित्या एतौ होमावपश्यन्तावजुहवुस्ततो वै
ते दर्शपूर्णमासौ (२)

पूर्वं आलभन्त दर्शपूर्णमासावालभमान एतौ होमौ
पुरस्ताञ्जुहुयात्साक्षादेव दर्शपूर्णमासावा लभते ब्रह्मवादिनो
वदन्ति स त्वै दर्शपूर्णमासावालभेत य एनयोरनुलोमं च
प्रतिलोमं च विद्यादित्यमावास्याया ऊर्ध्वं तदनुलोमम्पौर्णमास्यै
प्रतीचीनं तत्प्रतिलोमं यत्पौर्णमासीम्पूर्वामालभेत प्रतिलोममेनावा

लभेतामुमपक्षीयमाणमन्वपं (३)

क्षीयेत सारस्वतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयादमावास्या वै
 सरस्वत्यनुलोममेवैनावा लभतेऽमुमाप्यायमानमन्वा प्यायत
 आग्रावैष्णवमेकादशकपालं पुरस्तान्निर्वपेत्सरस्वत्यै चरुः सरस्वते
 द्वादशकपालं यदाग्नेयो भवत्यग्निर्वै यज्ञमुखं यज्ञमुखमेवर्द्धि
 पुरस्ताद्धत्ते यद्वैष्णवो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवारभ्य प्र
 तनुते सरस्वत्यै चरुर्भवति सरस्वते द्वादशकपालोऽमावास्या वै
 सरस्वती पूर्णमासः सरस्वान्तावेव साक्षादा रभत ऋध्नोत्याभ्यां
 द्वादशकपालः सरस्वते भवति मिथुनत्वाय प्रजात्यै मिथुनौ गावौ
 दक्षिणा समृद्धौ॥ (४)

वर्चसा वै ते दर्शपूर्णमासावपं तनुते सरस्वत्यै पञ्चविंशतिश्च॥ [१]

ऋषयो वा इन्द्रं प्रत्यक्षं नापश्यन्तं वसिष्ठः प्रत्यक्षम्पश्यत्सौ-
 ऽब्रवीद्ब्राह्मणं ते वक्ष्यामि यथा त्वत्पुरोहिताः प्रजाः
 प्रजनिष्यन्तेऽथ मेतरेभ्य ऋषिभ्यो मा प्र वोच इति तस्मा
 एतान्थस्तोमभागानब्रवीत्ततो वसिष्ठपुरोहिताः प्रजाः प्राजायन्त
 तस्माद्वासिष्ठो ब्रह्मा कार्यः प्रैव जायते रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं
 जिन्वेति (५)

आह देवा वै क्षयो देवेभ्य एव यज्ञम्प्राह प्रेतिरसि धर्माय त्वा

धर्मं जिन्वेत्याह मनुष्या वै धर्मो मनुष्येभ्य एव यज्ञम्प्राहान्वितिरसि
दिवे त्वा दिवं जिन्वेत्याहैभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञम्प्राह विष्टम्भोऽसि
वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्वेत्याह वृष्टिमेवाव (६)

रुन्धे प्रवास्यनुवासीत्याह मिथुनत्वायोशिगंसि वसुभ्यस्त्वा
वसूञ्जिन्वेत्याहाष्टौ वसंव एकादश रुद्रा द्वादशादित्या एतावन्तो
वै देवास्तेभ्य एव यज्ञम्प्राहौजोऽसि पितृभ्यस्त्वा पितृञ्जिन्वेत्याह
देवानेव पितृननु सं तनोति तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्व (७)

इत्याह पितृनेव प्रजा अनु सं तनोति पृतनाषाडसि
पशुभ्यस्त्वा पशूञ्जिन्वेत्याह प्रजा एव पशूननु सं तनोति
रेवदस्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्वेत्याहौषधीष्वेव पशून्प्रति-
ष्ठापयत्यभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्र जिन्वेत्याहाभिजित्या
अधिपतिरसि प्राणाय त्वा प्राणम् (८)

जिन्वेत्याह प्रजास्वेव प्राणान्दधाति त्रिवृदसि प्रवृदसीत्याह
मिथुनत्वाय स०रोहोऽसि नीरोहोऽसीत्याह प्रजात्यै वसुकोऽसि
वेषश्रिरसि वस्यष्टिरसीत्याह प्रतिष्ठित्यै॥ (९)

जिन्वेत्यव प्रजा जिन्व प्राणञ्जि०शब्दः॥ [२]

अग्निना देवेन पृतना जयामि गायत्रेण छन्दसा त्रिवृता स्तोमेन
रथन्तरेण साम्ना वषट्कारेण वज्रेण पूर्वजान्भ्रातृव्यान्धरान्पादयाम्यवैनान्
प्रत्येनान्नुदेऽस्मिन्क्षयेऽस्मिन्भूमिलोके योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं

द्विष्मो विष्णोः क्रमेणात्यैनान्क्रामामीन्द्रेण देवेन पृतना जयामि
त्रैष्टुभेन छन्दसा पञ्चदशेन स्तोमेन बृहता साम्ना वषट्कारेण
वज्रेण (१०)

सहजान् विश्वेभिर्देवेभिः पृतना जयामि जागतेन छन्दसा
सप्तदशेन स्तोमेन वामदेव्येन साम्ना वषट्कारेण वज्रेणापरजानिन्द्रेण
सयुजो वयं सांसह्याम पृतन्यतः। घन्तो वृत्राण्यप्रति। यत्ते अग्ने
तेजस्तेनाहं तेजस्वी भूयासं यत्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वचस्वी भूयासं
यत्ते अग्ने हरस्तेनाहं हरस्वी भूयासम्॥ (११)

बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण पट्वत्वारिंशच्च॥ [३]

ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषः पृथिव्यामध्यासते। अग्निर्मा तेभ्यो
रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। आगन्म मित्रावरुणा वरेण्या
रात्रीणाम्भागो युवयोर्यो अस्ति। नाकं गृह्णानाः सुकृतस्य लोके
तृतीये पृष्ठे अधि रोचने दिवः। ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषोऽन्तरिक्षे-
ऽध्यासते। वायुर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। यास्ते
रात्रीः सवितः (१२)

देवयानीरन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति। गृहैश्च सर्वैः प्रजया
न्वग्रे सुवो रुहाणास्तरता रजांसि। ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषो
दिव्यध्यासते। सूर्यो मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्।
येनेन्द्राय समभरः पयांस्युत्तमेन हविषा जातवेदः। तेनाग्रे त्वमुत

वर्धये॑म॒ संजा॑ताना॒ऽश्च श्रेष्ठ॑ आ धे॒ह्येन॑म्। य॒ज्ञ॒हनो॑ वै दे॒वा
य॒ज्ञ॒मुषः॑ (१३)

स॒न्ति॒ त ए॒षु लो॒केष्वा॑सत आ॒ददा॑ना विम॒श्राना॒ यो ददा॑ति॒ यो
यज॑न्ते॒ तस्य॑। ये दे॒वा य॒ज्ञ॒हनः॑ पृथि॒व्याम॑ध्यास॑न्ते॒ ये अ॒न्तरि॑क्षे॒ ये
दि॒वीत्या॑हे॒माने॒व लो॒काऽस्ती॒र्त्वा स॑गृ॒हः स॑प॒शुः सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॒त्यप॒
वै सोम॑ने॒जाना॑द्दे॒वता॑श्च य॒ज्ञश्च॑ क्रा॒मन्त्या॑ग्ने॒यं पञ्च॑क॒पाल॑मु॒दवसा॑नी॒यं
निर्व॑पे॒दग्निः॑ सर्वा॑ दे॒वताः॑ (१४)

पा॒ङ्क्तो॑ य॒ज्ञो दे॒वता॑श्चै॒व य॒ज्ञं चा॒व रु॒न्धे गा॒य॒त्रो
वा अ॒ग्निर्गा॑य॒त्रछ॑न्दा॒स्तं छ॒न्दसा॑ व्य॒र्धय॑ति॒ यत्पञ्च॑क॒पालं
क॒रोत्य॑ष्टाक॒पालः॑ का॒र्योऽष्टा॑क्ष॒रा गा॒य॒त्री गा॑य॒त्रोऽग्नि॑र्गा॒य॒त्रछ॑न्दाः
स्वेनै॒वैनं॑ छ॒न्दसा॑ सम॒र्धय॑ति॒ प॒ङ्क्तौ॑ या॒ज्यानु॒वाक्ये॑ भवतः॒ पा॒ङ्क्तौ
य॒ज्ञस्तेनै॒व य॒ज्ञान्नै॑ति॥ (१५)

स॒वि॒त॒र्दे॒वा य॒ज्ञ॒मुषः॑ सर्वा॑ दे॒वता॑स्त्रि॒च॒त्वारि॒॑५श॑च॥ [४]

सूर्यो॑ मा दे॒वो दे॒वेभ्यः॑ पा॒तु वा॒युर॒न्तरि॑क्षा॒द्यज॑मानोऽग्नि॒र्मा पा॑तु
चक्षु॑षः। सक्ष॒ शूष॑ स॒वि॒त॒र्विश्व॑च॒र्षण॑ ए॒तेभिः॑ सोम॒ नाम॑भिर्वि॒धेम ते॑
तेभिः॑ सोम॒ नाम॑भिर्वि॒धेम ते॑। अ॒हम्प॒रस्ता॑द्द॒हम॒वस्ता॑द्द॒हं ज्योति॑षा
वि तमो॑ ववार। यद॒न्तरि॑क्षं तदु॑ मे पि॒ताभू॑द्द॒हः सूर्य॑मु॒भय॑तो
ददर्शा॑हं भू॒यास॑मुत्त॒मः संमा॑नाना॒म् (१६)

आ सं॒मु॒द्रादा॑ऽन्तरि॑क्षात्प्र॒जाप॑तिरु॒द्धिं च्या॑वया॒तीन्द्रः॑ प्र स्रौ॑तु

म॒रुतो॑ व॒र्षय॑न्तू॒न्न॑म्भय पृथि॒वीम्भि॑न्द्दीदं दि॒व्यं नभः॑। उ॒द्रो दि॒व्यस्य॑
नो दे॒हीशा॑नो वि सृ॒जा द॑तिम्। प॒शवो॑ वा ए॒ते यदा॑दित्य ए॒ष रु॒द्रो
यद॑ग्निर॒ोष॑धीः प्रास्या॒ग्नावा॑दित्यं जु॒होति रु॒द्रादे॒व प॒शून्त॑र्दधा॒त्यथो॑
ओष॑धीष्वे॒व प॒शून् (१७)

प्रति॑ष्ठापयति क॒विर्य॑ज्ञस्य वि त॑नोति प॒न्थां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे अधि॑
रोच॑ने दि॒वः। येन॑ ह॒व्यं वह॑सि यासि॑ दू॒त इ॒तः प्रच॑ता अ॒मुतः
सनी॑यान्। यास्ते॒ विश्वाः॑ स॒मिधः॑ सन्त्य॒ग्ने याः पृ॑थि॒व्यां ब॒र्हिषि॑
सूर्ये॑ याः। तास्ते॑ गच्छु॒न्त्वाहु॑तिं घृ॒तस्य॑ दे॒वाय॑ते यज॑मानाय श॒र्म।
आ॒शासा॑नः सु॒वीर्य॑ रा॒यस्पोष॑ स्व॒श्चिय॑म्। बृ॒हस्प॑ति॒ना रा॒या
स्व॒गाकृ॑तो॒ मह्यं॑ यज॑मानाय तिष्ठ॥ (१८)

समानानामोषधीष्वेव पशून्मह्यं यजमानायैकेश॥ [५]

सं त्वा॑ न॒ह्यामि॒ पय॑सा घृ॒तेन॒ सं त्वा॑ न॒ह्याम्य॒प ओष॑धीभिः।
सं त्वा॑ न॒ह्यामि॒ प्र॒जया॒हम॒द्य सा दी॑क्षिता सं॒नवो॑ वाज॑म॒स्मे।
प्रेतु॑ ब्र॒ह्मण॑स्प॒ती वेदिं॑ वर्णेन सीदतु। अथा॒हम॑नु॒का॒मिनी॒ स्वे
लो॒के वि॒शा इ॒ह। सु॒प्रज॑संस्त्वा व॒यं सु॒प॒तीरु॑पं सेदिम। अ॒ग्ने
सप॑त्न॒दम्भ॑न॒मद॑ब्धासो॒ अदा॑भ्यम्। इ॒मं वि ष्या॑मि वरु॑णस्य
पाश॑म् (१९)

यम॑ब॒ध्रीत॑ सवि॒ता सु॒केतः॑। धा॒तुश्च॒ योनौ॑ सु॒कृत॑स्य लो॒के
स्यो॒नं मे॑ स॒ह प॒त्या करो॑मि। प्रे॒ह्युदे॒ह्युत॑स्य वा॒मीर॑न्व॒ग्निस्ते-

ऽग्रं नयत्वदितिर्मध्यं ददताः रुद्रावसृष्टासि युवा नाम मा
मां हिःसीर्वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो वो देवेभ्यः
पुत्रेजनीर्गृह्णामि यज्ञाय वः पुत्रेजनीः सादयामि विश्वस्य ते
विश्वावतो वृष्ण्यावतः (२०)

तवाग्ने वामीरनु सन्दृशि विश्वा रेतांसि धिषीयागं देवान्
यज्ञो नि देवीर्देवेभ्यो यज्ञमशिषन्नस्मिन्त्सुन्वति यजमान आशिषः
स्वाहाकृताः समुद्रेष्ठा गन्धर्वमा तिष्ठताऽनु। वातस्य पत्मन्निड
ईडिताः॥ (२१)

पाशं वृष्ण्यावतस्त्रिंशच्च॥ [६]

वषट्कारो वै गायत्रियै शिरोऽच्छिन्नत्तस्यै रसः परापतत्स
पृथिवीम्प्राविशत्स खदिरोऽभवद्यस्य खादिरः सुवो भवति
छन्दसामेव रसेनाव द्यति सरसा अस्याहुतयो भवन्ति
तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्तं गायत्र्याहरत्तस्य पर्णमच्छिद्यत्
तत्पर्णोऽभवत्तत्पर्णस्य पर्णत्वं यस्य पर्णमयी जुहूः (२२)

भवति सौम्या अस्याहुतयो भवन्ति जुषन्तेऽस्य देवा
आहुतीर्देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त तत्पर्ण उपाशृणोत्सुश्रवा वै नाम
यस्य पर्णमयी जुहूर्भवति न पापः श्लोकः शृणोति ब्रह्म
वै पर्णो विष्मरुतोऽन्नं विष्मारुतोऽश्वत्थो यस्य पर्णमयी
जुहूर्भवत्याश्वत्थ्युपभृद्ब्रह्मणैवान्नमव रुन्धेऽथो ब्रह्म (२३)

ए॒व वि॒श्य॒ध्यू॒हति रा॒ष्ट्रं वै पर्णो॑ विडं॑श्च॒त्थो यत्पर्ण॑मयीं
 जु॒हूर्भव॑त्याश्च॒त्थ्युप॑भृ॒द्राष्ट्र॑मे॒व वि॒श्य॒ध्यू॒हति प्र॒जाप॑ति॒र्वा अ॑जुहो॒त्सा
 यत्राहु॑तिः प्र॒त्यति॑ष्ठ॒त्ततो॑ वि॒कङ्क॑त उ॒दति॑ष्ठ॒त्ततः॑ प्र॒जा अ॑सृज॒त यस्य॑
 वैक॑ङ्कती ध्रु॒वा भ॑व॒न्ति प्र॒त्येवा॑स्याहु॒तय॑स्तिष्ठ॒न्त्यथो॑ प्रै॒व जा॑यत
 ए॒तद्वै सु॒चा९ रू॒पं यस्यै॒व९रू॒पाः सु॒चो भ॑व॒न्ति सर्वा॑ण्ये॒वैन९
 रू॒पाणि॑ प॒शूना॑मुप॑ तिष्ठन्ते॒ नास्या॑प॒रूप॑मा॒त्मजा॑यते॥ (२४)

जुहूरथो ब्रह्म सुचा९ समदश च॥ [७]

उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि प्र॒जाप॑तये त्वा ज्योति॑ष्मते ज्योति॑ष्मन्तं
 गृ॒ह्णामि॑ दक्षाय॑ दक्ष॒वृधे॑ रा॒तं दे॒वेभ्यो॑ऽग्नि॒जिह्वे॑भ्य॒स्त्वर्ता॑युभ्य
 इन्द्र॑ज्येष्ठेभ्यो वरु॑णराजभ्यो वा॒तापि॑भ्यः पु॒र्जन्या॑त्मभ्यो दि॒वे
 त्वान्तरि॑क्षाय त्वा पृथि॒व्यै त्वापै॑न्द्र द्विषतो मनोऽप जि॒ज्यास॑तो
 जु॒ह्यप॒ यो नो॑ऽराती॒यति॑ तं ज॑हि प्रा॒णाय॑ त्वापा॒नाय॑ त्वा व्या॒नाय॑
 त्वा स॒ते त्वा॑स॒न्ते त्वा॒द्भ्यस्त्वौष॑धीभ्यो वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा भू॒तेभ्यो॑
 यतः॑ प्र॒जा अ॒क्वि॒न्द्रा अ॑जा॒यन्त॑ तस्मै॑ त्वा प्र॒जाप॑तये विभू॒दात्रे॑
 ज्योति॑ष्मते ज्योति॑ष्मन्तं जुहोमि॥ (२५)

ओषधीभ्यश्चतुर्दश च॥ [८]

यां वा अ॒ध्वर्यु॑श्च॒ यज॑मानश्च दे॒वता॑मन्तरि॒तस्तस्या॑ आ वृ॒श्चेते॑
 प्रा॒जाप॑त्यं दधिग्र॒हं गृ॑ह्णीयात्प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वता॑ दे॒वता॑भ्य ए॒व
 नि हु॑वाते ज्येष्ठो वा ए॒ष ग्र॑हा॒णां यस्यै॑ष गृ॒ह्यते॑ ज्यैष्ठ्य॑मे॒व

गच्छति॑ सर्वा॑सां॒ वा ए॒तद्दे॒वता॑नां॒ रूपं॑ य॒देष॒ ग्रहो॑ य॒स्यैष॑ गृह्यते॒
सर्वा॑ण्ये॒वैनं॒॑ रूपाणि॑ प॒शूना॑मुप॒ तिष्ठ॑न्त॒ उप॒याम॑गृहीतः (२६)

अ॒सि॒ प्र॒जाप॑तये॒ त्वा ज्योति॑ष्मते॒ ज्योति॑ष्मन्तं॒ गृह्णामि॑त्याह॒
ज्योति॑रे॒वैनं॒॑ समाना॑नां॒ करो॑त्यग्नि॒जिह्वेभ्य॑स्त्वर्ता॒युभ्य॑
इत्या॑हैताव॒तीर्वै॒ दे॒वता॑स्ताभ्य॒ ए॒वैनं॒॑ सर्वा॑भ्यो गृह्णा॒त्यपेन्द्र॑
द्विष॑तो॒ मन॒ इत्या॑ह॒ भ्रातृ॑व्यापनु॒त्त्यै प्रा॑णाय॒ त्वापा॑नाय॒ त्वेत्या॑ह॒
प्रा॒णाने॒व यज॑माने॒ दधा॑ति॒ तस्मै॒॑ त्वा प्र॒जाप॑तये॒ विभू॑दा॒त्रे
ज्योति॑ष्मते॒ ज्योति॑ष्मन्तं॒ जुहो॑मि (२७)

इत्या॑ह॒ प्र॒जाप॑तिः॒ सर्वा॑ दे॒वताः॒ सर्वा॑भ्य॒ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो
जुहो॑त्याज्य॒ग्रहं॑ गृह्णी॒यात्तेज॑स्का॒मस्य॑ तेजो॒ वा आज्यं॑ तेज॒स्यैव॑
भ॒वति॑ सोम॒ग्रहं॑ गृह्णी॒याद्ब्रह्म॑वर्च॒सका॑मस्य॒ ब्रह्म॑वर्च॒सं वै सोमो॑
ब्रह्म॑वर्च॒स्यैव॑ भ॒वति॑ दधि॒ग्रहं॑ गृह्णी॒यात्पशु॑का॒मस्योर्गै॑ दध्यू॒र्क्पश॑व॒
ऊ॒र्जेवा॑स्मा॒ ऊ॒र्जं प॒शून॑वं रुन्धे॥ (२८)

उ॒प॒याम॑गृहीतो॒ जुहो॑मि॒ त्रिच॑त्वारि॒ंशच्च॑॥ [९]

त्वे॒ ऋ॒तुम॑पि॒ वृ॒ञ्जन्ति॒ विश्वे॒ द्विर्य॑दे॒ते त्रि॑र्भवन्त्यू॒माः। स्वा॒दोः
स्वा॒दी॒यः स्वा॒दुना॑ सृ॒जा॒ सम॑तं॒ ऊ॒ षु॒ मधु॑ मधु॒नाभि॑ योधि।
उ॒प॒याम॑गृहीतो॒ऽसि॒ प्र॒जाप॑तये॒ त्वा जु॑ष्टं॒ गृह्णाम्ये॑ष॒ ते योनिः॑
प्र॒जाप॑तये॒ त्वा। प्रा॒ण॒ग्रहा॑न्गृह्णा॒त्येता॑व॒द्वा अ॑स्ति॒ याव॑दे॒ते ग्रहाः॑

स्तोमाश्छन्दांसि पृष्ठानि दिशो यावदेवास्ति तत् (२९)

अवं रुन्धे ज्येष्ठा वा एतान्ब्राह्मणाः पुरा विद्वामक्रन्तस्मात्तेषां
सर्वा दिशोऽभिजिता अभूवन् यस्यैते गृह्यन्ते ज्यैष्ठ्यमेव गच्छत्यभि
दिशो जयति पञ्च गृह्यन्ते पञ्च दिशः सर्वास्वेव दिक्ष्वध्रुवन्ति नवनव
गृह्यन्ते नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति प्रायणीये
चोदयनीये च गृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः (३०)

प्राणैरेव प्रयन्ति प्राणैरुद्यन्ति दशमेऽहन्गृह्यन्ते प्राणा वै
प्राणग्रहाः प्राणेभ्यः खलु वा एतत्प्रजा यन्ति यद्वामदेव्यं योनेश्च्यवन्ते
दशमेऽहन्वामदेव्यं योनेश्च्यवन्ते यदशमेऽहन्गृह्यन्ते प्राणेभ्य एव
तत्प्रजा न यन्ति॥ (३१)

तत्प्राणग्रहाः सप्तत्रिंशच्च॥ [१०]

प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम्। हव्या नो
वक्षदानुषक्। अयमुष्य प्र देवयुरहोता यज्ञाय नीयते। रथो
न योरभीवृतो घृणीवाश्चेतति त्मना। अयमग्निरुरुष्यत्यमृतादिव
जन्मनः। सहसश्चित्सहीयां देवो जीवातवे कृतः। इडायास्त्वा
पदे वयं नाभा पृथिव्या अधि। जातवेदो नि धीमह्यग्रे हव्याय
वोढवे। (३२)

अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवैरूर्णावन्तम्प्रथमः सीद योनिम्।
कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु।

सीद॑ होतुः स्व उ॑ लोके चि॑कि॒त्वान्त्सा॒दया॑ य॒ज्ञः सु॑कृतस्य
 योनौ॑। दे॒वावी॑र्दे॒वान् ह॒विषा॑ यजा॒स्यग्रे॑ बृ॒हद्य॑ज॒माने॑ वयो॑ धाः।
 नि होता॑ होतृष॒दने॑ वि॒दान॑स्त्वे॒षो दी॑दि॒वाः अ॑सद॒थ्सु॑दक्षः।
 अ॒द॒ब्धव्र॑तप्रमतिर्व॒सिष्ठः॑ सहस्र॒म्भरः॑ शुचि॑जिह्वो अ॒ग्निः। त्वं
 द॒तस्त्व॑म् (३३)

उ नः॑ प॒र॒स्पास्त्वं॑ वस्य॒ आ वृ॑षभ प्रणे॒ता। अ॒ग्रे तो॑कस्य
 न॒स्तने॑ त॒नूना॑मप्रयुच्छ॒न्दी॒द्यद्बो॑धि गो॒पाः। अ॒भि त्वा॑ देव
 सवि॒तरी॑शा॒नं वा॒र्या॑णाम्। सदा॑व॒न्भा॒गमी॑महे। म॒ही द्यौः पृ॑थि॒वी
 च॑ न इ॒मं य॒ज्ञमि॑मिक्षताम्। पि॒पृतां॑ नो॒ भरी॑मभिः। त्वा॒म॒ग्रे
 पुष्क॑रा॒दध्य॑थ॒र्वा नि॑र॒मन्थ॑त। म॒ूर्ध्नो वि॑श्वस्य वा॒घतः॑। तमु॑ (३४)

त्वा द॒ध्यङ्घ्रि॑षिः पु॒त्र ई॒धे अथ॑र्वणः। वृ॒त्रह॑णं पुर॒न्दर॑म्। तमु॑
 त्वा पा॒थ्यो वृ॒षा॒ समी॑धे दस्यु॒हन्त॑मम्। ध॒नं॒ज॒यः र॑णैरणे। उ॒त
 ब्रु॑वन्तु ज॒न्तव॑ उ॒द॒ग्निर्वृ॑त्रहाज॒नि। ध॒नं॒ज॒यो र॑णैरणे। आ यः॑ ह॒स्ते
 न खा॑दि॒नः शि॑शुं जा॒तं न बि॑भ्रति। वि॒शाम॑ग्निः स्व॒ध्वर॑म्। प्र दे॒वं
 दे॒ववी॑तये॒ भर॑ता वसु॒वित्त॑मम्। आ स्वे॒ योनौ॑ नि षी॑दतु। आ (३५)

जा॒तं जा॒तवे॑दसि प्रि॒यः शि॑शी॒ताति॑थिम्। स्यो॒न
 आ गृ॑हप॑तिम्। अ॒ग्निना॑ऽग्निः॒ समि॑ध्यते क॒विर्गृ॑हप॑तिर्यु॒वा।
 ह॒व्यवा॑ङ्मुह्य॑स्यः। त्वः॑ ह्य॒ग्रे अ॒ग्निना॑ वि॒प्रो वि॒प्रेण॑ स॒न्ध॒स॒ता।
 स॒खा स॒ख्या॑ समि॑ध्यसे। त॒म्मर्ज॑यन्त सु॒क्रतुं॑ पु॒रो॒यावा॑नमा॒जिषु॑।

स्वेषु क्षयेषु वाजिनम्। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि
प्रथमान्यासन्। ते ह नाकम्महिमानः सचन्ते यत्र पूर्वे साध्याः
सन्ति देवाः (३६)

बोढवे दूतस्वन्तमुं सीदत्वा यत्र चत्वारि च॥ [११]

युञ्जान इमामंगृभ्णं देवस्य सन्ते वि पाजंसा वसंवस्त्वा समस्तोर्ध्वा अस्याकृतिं यदग्ने यान्यग्ने यं
यज्ञमेकादश॥११॥ युञ्जानो वर्म च स्थ आदित्यास्त्वा भारती स्वा९ अह९ षट्त्वारि९शत्॥४६॥ युञ्जानो
वाजंवाजे॥ [१२]

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>